

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA  
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA ÚČETNICTVÍ

Deriváty v účetnictví komerčních bank

The Derivatives in Accounting of Commercial Banks

Student: Bc. Veronika Fižová

Vedoucí diplomové práce: Ing. Marie Lichnovská, Ph.D.

Ostrava 2011

Místopřísežné prohlášení:

„Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci včetně všech příloh vypracovala samostatně.“

.....  
Bc. Veronika Fižová

V Ostravě dne .....

## Osnova

<b>1 Úvod.....</b>	<b>2</b>
<b>2 Teoretický pohled na problematiku derivátů .....</b>	<b>3</b>
2.1 Definice derivátů.....	3
2.2 Derivátový trh.....	5
2.2.1 Účastníci derivátového trhu .....	6
2.3 Derivátové burzy versus OTC trhy.....	8
2.3.1 OTC trhy .....	8
2.3.2 Derivátové burzy .....	8
2.4 Členění derivátů.....	9
2.4.1 Členění podle druhu .....	9
2.4.2 Členění podle podkladových nástrojů .....	10
2.4.3 Členění derivátů podle účelu sjednání .....	11
2.5 Bližší vymezení jednotlivých derivátů.....	13
2.5.1 Forward .....	13
2.5.2 Futures .....	14
2.5.3 Swap.....	15
2.5.4 Opce .....	16
<b>3 Účetní a daňové hledisko derivátů .....</b>	<b>18</b>
3.1 Význam mezinárodních účetních standardů.....	19
3.1.1 Prvotní zachycení .....	21
3.1.2 Následné ocenění.....	21
3.1.3 Znehodnocení finančních aktiv .....	22
3.1.4 Zveřejnění.....	23
3.2 Podstata účtování derivátů v České republice.....	23
3.2.1 Podrozvahové a rozvahové účty.....	23
3.2.2 Reálná hodnota .....	25
3.2.3 Účtování o derivátech určených k obchodování .....	26
3.2.4 Účtování o nástrojích zajištění .....	26
3.3 Zdanění derivátů.....	31
<b>4 Aplikace derivátů v praxi .....</b>	<b>34</b>
4.1 Účetní zachycení derivátu k obchodování.....	34
4.2 Účetní zachycení zajišťovacího derivátu.....	47
<b>5 Závěr.....</b>	<b>61</b>
Seznam použité literatury.....	62
Seznam zkratk a symbolů	
Seznam příloh	

# 1 Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila deriváty v účetnictví komerčních bank. Jeden z důvodů, který mě vedl k volbě tohoto tématu, bylo pochopení účetních aspektů, které jsou považovány v celé problematice derivátů spolu s daňovými aspekty za nejsložitější. Bankovní sektor jsem si vybrala z důvodu relativně vysoké propracovanosti účetních postupů v této oblasti, kterými se po srovnání nemůže vyznačovat ani podnikatelský sektor.

Tak, jak se vyvíjely samotné deriváty, měnilo se a zdokonalovalo i jejich účetní zachycení. Už počátkem 90. let obsahovaly účetní postupy pro banky vyhrazené účty pro termínované operace. V té době šlo pouze o podrozvahové účty, které sloužily k zachycení těchto operací ve sjednaných hodnotách, ale v polovině 90. let došlo k přetřídění a hlavně doplnění podrozvahových účtů. Zároveň se stanovil i postup účtování pohledávek a závazků vzniklých z termínovaných operací. V rozvaze se objevily samostatné syntetické účty pro opční premie. Celé toto období se vyznačovalo absencí reálné hodnoty derivátů v účetnictví. Počátek roku 2000 přinesl významné změny, které spočívaly v tom, že se deriváty oceněné reálnými hodnotami staly součástí rozvahových aktiv a závazků. Počátkem roku 2002 proběhlo další zpřesnění těchto finančních instrumentů, které dokončilo aplikaci mezinárodního standardu IAS 39. Zároveň se bankovní účetní postupy rozšířily i na některé další finanční instituce.

Vzhledem k tomu, že problematika účtování jednotlivých derivátů je velmi rozsáhlá, nebudou předmětem praktického účetního zachycení veškeré druhy bankami využívaných derivátů. Proto se přednostně zaměřím na účtování forwardů, které spolu se swapy představují hlavní deriváty bankovního sektoru. Na praktických příkladech ukážu rozdíl mezi účtováním zajišťovacího derivátu a derivátu k obchodování. V diplomové práci se budu kromě účetních aspektů krátce věnovat i těm daňovým, protože si myslím, že účetní a daňové aspekty tvoří komplexní problematiku.

Cílem mé diplomové práce je seznámit čtenáře jednak s nejdůležitějšími teoretickými východisky derivátů, a jednak jim i ukázat účetní zachycení vybraných bankami používaných derivátů na konkrétních příkladech, které by mohly posloužit k lepšímu vysvětlení účetní problematiky daných finančních instrumentů.

## **2 Teoretický pohled na problematiku derivátů**

### **2.1 Definice derivátů**

V odborné literatuře lze najít velké množství definic derivátů. Nejvíce propracované definice jsou k nalezení v mezinárodně uznávaných účetních standardech, kterými jsou:

- US GAAPY (obecně přijímané účetní standardy) a
- mezinárodní účetní standardy.

Naopak české právní normy podávají nejednoznačné definice derivátů.

#### **Definice derivátů podle US GAAPů**

Definici derivátů podle US GAAPů se nachází ve standardu FAS 133, který se zabývá účtováním derivátů a zajišťovacích aktivit. „Tento standard říká, že derivát je finančním nástrojem či jiným kontraktem současně s třemi vlastnostmi:

- 1) Má jednu či více podkladových proměnných a jednu či více jmenovitých hodnot či platebních ustanovení či obou. Tyto podmínky určují vypořádací částku či vypořádací částky a v některých případech tyto podmínky určují, zda se požaduje či nepožaduje vypořádání.
- 2) Nevyžaduje počáteční čistou investici či vyžaduje počáteční čistou investici, která je nižší, než by se požadovalo u jiných kontraktů s podobnými reakcemi na změny tržních faktorů.
- 3) Jeho podmínky požadují či umožňují čisté vypořádání. Může být snadno čistě vypořádán prostředky mimo kontrakt či dojde k dodávce aktiva, při které není příjemce v pozici podstatně odlišné od čistého vypořádání“.<sup>1</sup>

Definice derivátů je přitom doplněna o dlouhý výčet kontraktů, které se za deriváty nepovažují nebo tomuto standartu nepodléhají. V tomto standardu lze nalézt nejpodrobnější a nejpropracovanější definici derivátů.

#### **Definice derivátů podle mezinárodních účetních standardů**

Definice derivátů podle mezinárodních účetních standardů je k dispozici v IAS 39. Tento standard hovoří o účtování a měření finančních nástrojů. „Podle IAS 39 derivátem je finanční nástroj:

---

<sup>1</sup> Jílek, J. *Finanční a komoditní deriváty*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 624 s. ISBN 80-247-0342-4.

- 1) jehož reálná hodnota se mění v závislosti na změně určité úrokové míry, ceny finančního nástroje, ceny komodit, měnového kurzu, cenového nebo úrokového indexu, úvěrového hodnocení (ratingu) či úvěrovém indexu nebo jiné proměnné;
- 2) který nevyžaduje počáteční čistou investici nebo vyžaduje pouze malou počáteční čistou investici, která je nižší, než by se vyžadovalo u jiných druhů nástrojů, které podobně reagují na změny tržních faktorů;
- 3) který je smluven a vypořádán k budoucímu datu.<sup>2</sup>

Pokud by proběhlo jeho porovnání s výše zmiňovaným FAS 133, zjistilo by se, že definice derivátů je v něm velmi málo rozvinutá. V IAS 39 totiž najdeme pouze 3 podmínky a několik málo poznámek.

### **Definice derivátů podle českých účetních postupů**

Když se podívám na definici derivátů podle českých účetních postupů, zjistím, že se moc neliší od definice, která se nachází v IAS 39. Tato definice je určena pro banky, některé finanční instituce a také sestává ze tří podmínek:

- 4) jeho reálná hodnota se mění v závislosti na změně úrokové míry, ceny cenného papíru, ceny komodity, měnového kurzu, cenového indexu, na úvěrovém hodnocení nebo úvěrovém indexu, resp. v závislosti na podobné proměnné;
- 5) nevyžaduje počáteční čistou investici nebo vyžaduje malou počáteční čistou investici, která je nižší než by se vyžadovalo u jiných druhů nástrojů, které podobně reagují na změny v úvěrových a tržních faktorech;
- 6) je smluven a vyrovnán k budoucímu datu, přičemž doba sjednání obchodu do jeho vypořádání je u něho delší než u spotové operace.<sup>3</sup>

Důkazem nižší propracovanosti definice derivátů v českých účetních postupech oproti mezinárodním standardům může být např. to, že podle IAS 39 jsou spotové operace brány jako deriváty, i když pro ně tento standard stanoví zjednodušené účetní postupy. Zatímco v českých účetních standardech vůbec nejsou spotové operace pro finanční instituce považovány za deriváty. Přesto se ale pro ně stanoví účetní postupy shodně s IAS 39.

V české legislativě existují ještě další definice derivátů, a to v devizovém zákoně.

---

<sup>2</sup> Jílek, J.; Svobodová, J. *Účetnictví bank a finančních institucí 2009*. 7. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 584 s. ISBN 978-80-247-3048-6.

<sup>3</sup> Jílek, J. *Finanční a komoditní deriváty*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 624 s. ISBN 80-247-0342-4.

Podle devizového zákona jsou finančními deriváty penězi ocenitelné závazky a práva, které jsou odvozené ze zahraničních cenných papírů a peněžních prostředků v cizí měně. Kdyby došlo k bližšímu zkoumání této definice, přišlo by se na to, že se zde za deriváty považuje užší skupina nástrojů než např. v pojetí US GAAPů, mezinárodních účetních standardů (IAS) nebo českých účetních postupů.

Kdyby došlo k porovnání obou definic, které se vyskytují v české legislativě, zjistilo by se, že vymezují různou množinu nástrojů.

V minulosti šlo najít v české legislativě ještě jednu definici, a to v zákoně o cenných papírech. V §8a tohoto zákona byla definice derivátů, která o nich mluvila jako o penězi ocenitelných právech a závazcích, jejichž hodnota se vztahovala k cenným papírům nebo byla odvozena z cenných papírů, komodit, měn, jiných majetkových hodnot, úrokových měr, kurzových indexů nebo jakýchkoliv jiných faktorů stanovených pro tento účel a ke smlouvám nebo ze smluv o nich. Z této definice vyplývalo, že za deriváty lze považovat leccos, např. i všechny cenné papíry. V tomto zákoně nebyl ani zřejmý vztah mezi deriváty a investičním nástroji. Vůbec se nevědělo, zda veškeré takto vymezené deriváty patří nebo nepatří do finančních nástrojů. Z tohoto důvodu asi došlo k úpravě znění zmiňovaného paragrafu. Deriváty se totiž nepovažují za investiční instrumenty tak jako cenné papíry.

## **2.2 Derivátový trh**

S globalizací a existencí světového obchodu začal narůstat význam derivátových burz. Základní funkce derivátových trhů spočívá v možnosti zajišťování rizik, popřípadě i v rozložení vysokých rizik mezi více subjektů. Tato funkce umožňuje subjektům realizovat řadu kvalitních a přínosných projektů, které by nebylo možné uskutečnit bez derivátových trhů, protože by nikdo nebyl ochoten ani schopen nést vyskytující se vysoká rizika.

Tvorba derivátového trhu bývá aktivitou jednoho nebo i více tvůrců trhu, která spočívá ve stanovení cen jak derivátů, tak i všech finančních instrumentů. Takováto aktivita pomáhá zvyšovat likviditu trhu, protože tvůrci trhu jsou povinni kotovat nákupní i prodejní cenu určitého derivátu.

### **2.2.1 Účastníci derivátového trhu**

Účastníky derivátového trhu lze rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří, již výše zmiňovaní, tvůrci trhu a druhá skupina se skládá z konečných uživatelů.

#### **Tvůrci trhu**

Funkce tvůrce trhu ukládá daným subjektům povinnost být po většinu času přítomen na trhu a to jak na straně nabídky, tak i na straně poptávky. Z toho vyplývá, že tvůrci trhu mohou na derivátovém trhu sjednávat deriváty jak s klienty tak i s jinými tvůrci trhu. Při této činnosti se snaží udržovat objem nakoupených derivátů na stejné úrovni jako je objem prodaných derivátů.

Tvůrci trhu nebo-li dealeři mají potřebnou derivátovou technologii, disponují potřebným kapitálem a také úvěrovými zkušenostmi. Na tvorbě trhu se mohou podílet jen licencované osoby. Tvůrci trhu jsou např. obchodní banky nebo obchodníci s cennými papíry, kteří mají vysoké kreditní hodnocení, a kteří mají povinnost, jak jsem již výše zmiňovala, kotovat nákupní, ale i prodejní cenu určitého derivátu, za který jsou odpovědní. Rozdíl mezi kotovanou cenou nákupní a prodejní je většinou limitován. Tvůrci trhu mohou také uzavírat obchody sami a na vlastní účet.

Výsledkem jejich činnosti jsou:

- ❖ příjmy z poplatků a
- ❖ příjmy z rozpětí mezi nákupní a prodejní cenou určitého finančního instrumentu.

Hlavní výhody pro tvůrce jsou i v tom, že burza za tuto činnost platí a navíc dostávají od burzy nižší obchodní poplatky.

Činnost tvůrců trhu je velmi důležitá pro burzu, protože se tím zvyšuje nejen atraktivnost trhu, ale i jeho likvidita.

#### **Koneční uživatelé**

Konečné uživatele lze rozčlenit do dvou skupin, a to na:

- ❖ zajišťovatele a
- ❖ spekulanty,

příčemž každý z nich má svou specifickou úlohu na derivátovém trhu.



Na derivátovém trhu se objevují v převážné míře spekulanti. Oproti tomu zajišťovatelé představují pouhou menšinu.

Zajišťovatel se dá charakterizovat jako subjekt, který je vystaven danému riziku. Zajišťovatel pak vstupuje na trh s úmyslem toto riziko snížit. Příkladem zajišťovatele může být v našich podmínkách např. zemědělec, který bývá vystaven cenovému riziku, jež je spojeno s budoucí cenou, dejme tomu, pšenice. Cenové riziko spočívá v tom, že existuje možnost, že v době plánovaného prodeje bude cena pšenice nižší. Pokud zemědělec prodá tuto pšenici prostřednictvím např. futures za předem dohodnutou cenu, pak toto riziko může snížit. Z toho vyplývá, že ať se hodnota podkladového nástroje (pšenice) změní jakkoliv, tak tato změna se bude kompenzovat přibližně stejnou, ale opačnou změnou hodnoty zajišťovacího derivátu, v našem případě futures.

Tato rizika jsou velmi často brána jako nežádoucí a samotná možnost přenosu rizika na někoho, kdo je ochoten od nás riziko převzít, je bezpochyby asi tou největší výhodou derivátových trhů. Pokud společnosti nebo i jednotlivci vědí, že se mohou vyhnout riziku za přijatelnou cenu zajištěním na derivátovém trhu, potom neváhají, se takto zajistit. Zajišťování vede ke zvýšení jistoty u budoucích peněžních toků a dává tak možnost účastníkům lépe si plánovat budoucnost, protože snižuje kolísavost budoucích výnosů.

Spekulant je takovým účastníkem derivátového trhu, který na něj vstupuje s úmyslem dosáhnout zisku z toho, že přijme dané riziko. Spekulant usiluje o to, aby na aktuálním pohybu cen vydělal co nejvíce. Pokud spekulant provede velmi dobrý odhad budoucího vývoje na trhu, může dosáhnout velkého zisku. Když se ale ve svém odhadování spletě, utrpí naopak velmi citelnou ztrátu. Spekulant, na rozdíl od zajišťovatele, otevírá určitou pozici na termínovém derivátovém trhu a sjednává derivátový obchod vždy s cílem profitovat na budoucím cenovém vývoji. Nikdy se nesnaží vyrovnat pomocí termínovaného obchodu ztrátu, která plyne z dané otevřené pozice na spotovém trhu. Vidina zisku v případě derivátů je mnohem vyšší než u obchodů vedených na spotovém trhu. To je dáno tím, že deriváty využívají tzv. efekt finanční páky.

Jak v České republice tak i ve světě je derivátový trh ve většině případů trhem spekulacním a jen okrajově bývají tyto operace tlačeny potřebami zajištění.

## **2.3 Derivátové burzy versus OTC trhy**

S finančními deriváty se dá obchodovat buď na organizovaných trzích, kterou jsou zastoupeny derivátovými burzami, nebo lze s nimi obchodovat na trzích neorganizovaných, které jsou označovány jako OTC trhy.

### **2.3.1 OTC trhy**

Pokud se investor rozhodne uzavřít termínovaný nebo opční obchod na mimoburzovním trhu, vystavuje se nejen méně bezpečnému prostředí, které se vyznačuje tím, že investor má mizivé záruky o solidnosti svého partnera, ale vystavuje se také prostředí, ve kterém jsou podmínky kontraktu sjednávány individuálně, a proto může být obchod finančně náročnější.

### **2.3.2 Derivátové burzy**

Na kapitálových trzích se investor setkává nejen s komoditními burzami, burzami CP, ale i s burzami, na kterých se výhradně obchoduje s deriváty. Obchody, které jsou uzavírány na derivátových burzách, mají oproti obchodům uzavíraným na OTC trzích většinu podmínek standardizovaných. Standardizované podmínky jsou takové podmínky, které jsou burzou předem určeny a jsou závazné pro obě protistrany obchodu. Což znamená, že obě strany jsou povinny dodržovat tyto podmínky. Další výhodou derivátové burzy spočívá nejen v garanci obchodování, ale i vypořádání již uzavřených obchodů.

Významnou výhodou derivátových burz oproti OTC trhům lze spatřovat v tom, že organizované trhy poskytují denně veřejnosti širokou škálu informací z těchto trhů. Může jít např. o tyto informace: nejlepší cena nákupu a prodeje, závírací cena a mnohé další. Informace se poskytují prostřednictvím různých ať už regionálních či mezinárodních informačních agentur. A to vše se děje v reálném čase. Mezi nejznámější informační agentury patří například Reuters, Telekurs. Burzy také ve většině případů poskytují statistické rozborů a údaje za určitý časový interval. Z OTC trhů mohou potenciální investoři také získat informace o uzavíraných obchodech, ale tyto informace mají příliš mizivou vypovídací schopnost, protože vyplývají z ochoty účastníků obchodů informace poskytnout a zveřejnit.

Mezi nejdůležitějšími mezinárodními burzami v posledních letech probíhá stále se zvyšující rivalita, jejíž příčinou je snaha udržet si vydobyté postavení a neustále získávat nové zákazníky. Nové zákazníky se snaží burzy získávat na nižší transakční náklady, které se pojí s obchodováním a vypořádáním. Dále je lákají na neustále se zvyšující množství a

rozmanitost nabízených produktů. Aby regionální burzy obstály v poměrně velké konkurenci, integrují se do velkých celků. Na největších mezinárodních termínovaných burzách se obchoduje nejen s finančními deriváty, ale i např. s deriváty na zemědělské produkty.

Obchody s finančními deriváty probíhají na specializovaných termínových burzách, a to buď klasicky na burzovním parketu nebo pomocí elektronického obchodního systému.

## **2.4 Členění derivátů**

Deriváty se člení podle druhu, podkladových nástrojů a podle účelu sjednání. Nejdříve se zaměřím na členění podle druhu.

### **2.4.1 Členění podle druhu**

**Deriváty se člení podle druhu na:**

- ❖ pevné termínové operace a
- ❖ opce.

**Přičemž pevné termínované operace se ještě dále člení na:**

- ❖ forwardy,
- ❖ futures a
- ❖ swapy.

Nejdřív se vrátím zpět k opcím a zkusím vysvětlit, co opce znamená. Potom postupně popíšu definice jednotlivých pevných termínovaných operací.

Opce je burzovní nebo také OTC derivát, který se pojí s právem kupujícího na vypořádání obou podkladových nástrojů a to v jednom okamžiku v budoucnu.

Forwardy jsou tzv. OTC deriváty, u kterých se oba pokladové nástroje vypořádávají v jednom okamžiku v budoucnu.

Futures je standardizovaný forward, se kterým se obchoduje na derivátové burze.

Swap je OTC derivát, u kterého se podkladové nástroje vypořádávají ve více okamžicích v budoucnu.

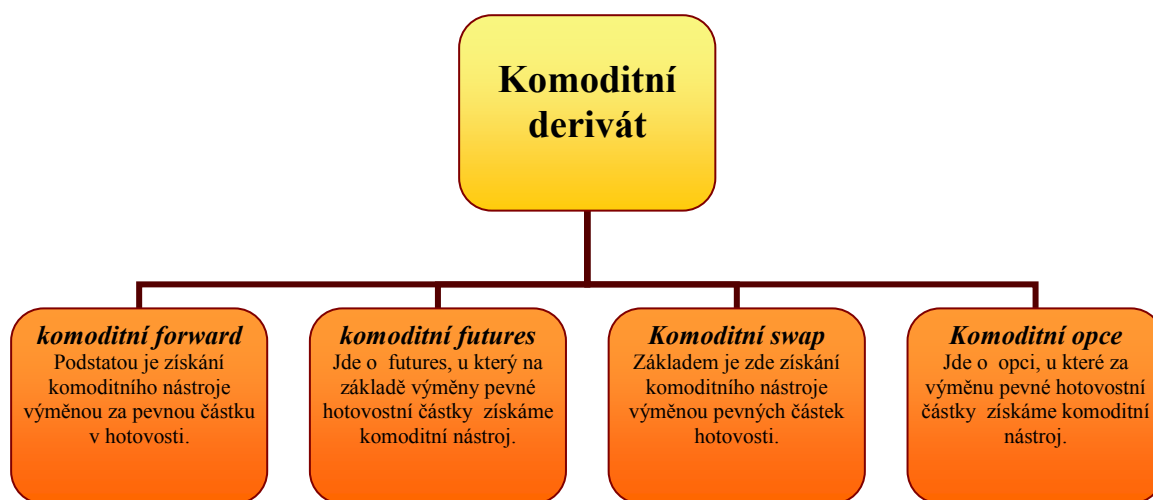
## 2.4.2 Členění podle podkladových nástrojů

Další v pořadí je členění podle podkladových nástrojů. Takto se deriváty člení na:

- ❖ komoditní,
- ❖ akciové,
- ❖ měnové,
- ❖ úrokové,
- ❖ úvěrové a
- ❖ ostatní.

Veškeré uvedené deriváty jsou finančními nástroji, jejichž reálná hodnota není ovlivněna rizikovou úrokovou mírou určitého subjektu. Výjimku lze najít u úvěrového derivátu. Tento derivát sice je finančním nástrojem, ale jeho reálná hodnota, jako u jediného, je ovlivněna rizikovou mírou určitého nebo referenčního subjektu. Další charakteristiky jednotlivých derivátů se liší, proto je vhodné se o nich dále zmínit.

Komoditní derivát se dále vyznačuje tím, že je složen alespoň z jednoho podkladového komoditního nástroje. Také může být složen z jednoho nebo i více podkladových úrokových nebo akciových nástrojů. Další členění komoditního derivátu se nachází v uvedeném obrázku.

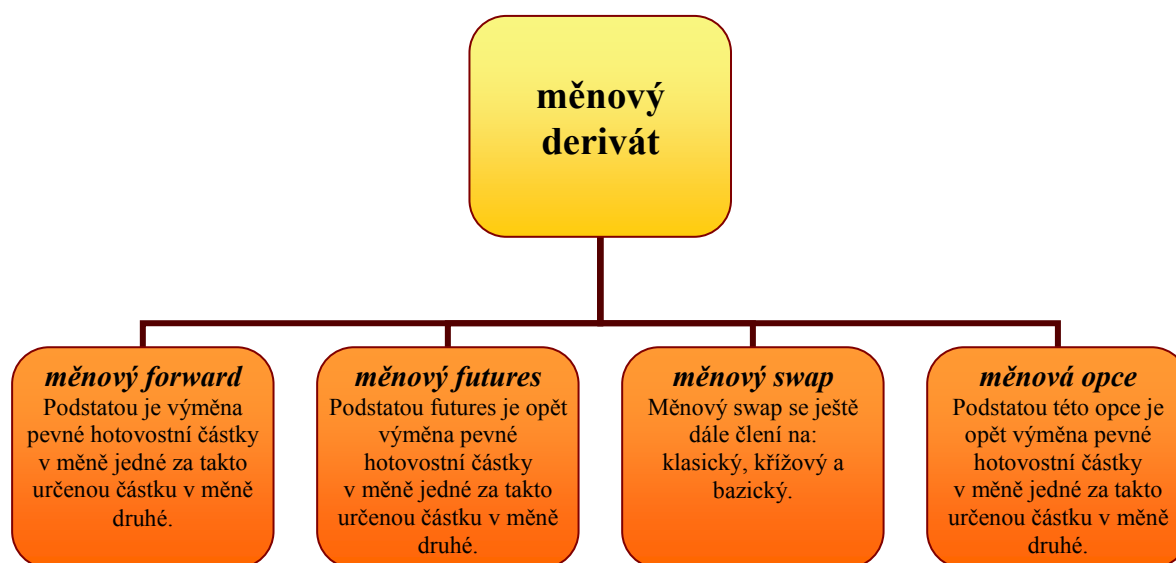


Obr. 2.1 Členění komoditního derivátu

Akciový derivát se nemůže skládat z podkladového komoditního nástroje. Tento derivát lze totiž složit alespoň z jednoho podkladového akciového nástroje a nebo také z jednoho a více podkladových úrokových nástrojů. I akciový derivát se dá tak, jako

komoditní derivát dále rozčlenit. Podstatný rozdíl u charakteristik jednotlivých komoditních derivátů je v tom, že výměnou za pevnou hotovostní částku nelze získat komoditní ale akciový nástroj.

Měnový derivát je složen ze dvou nebo více podkladových úrokových nástrojů. Přičemž tyto úrokové nástroje jsou alespoň ve dvou měnách. Tak jako u obou předchozích i zde u měnového derivátu existuje další členění.



Obr. 2.2 Členění měnového derivátu

Úrokový derivát je charakteristický tím, že sestává jen ze dvou nebo více podkladových úrokových nástrojů. Tyto úrokové nástroje mohou být pouze v jedné měně. Úrokový derivát taktéž rozčleňujeme do zmiňovaných čtyř skupin, přičemž každá skupina takového derivátu se může ještě dále členit. Např. úrokový futures se dále dělí na futures na úrokovou míru nebo na dluhové cenné papíry.

Úvěrový derivát se vyznačuje skladbou ze dvou nebo více podkladových úrokových nástrojů. Dále se také může skládat z jednoho nebo více komoditních nebo pokladových akciových nástrojů.

#### 2.4.3 Členění derivátů podle účelu sjednání

Toto členění je významné hlavně pro účetnictví. Význam má ale také v oblasti zdanění. Podle účelu sjednání členíme deriváty na:

- ❖ deriváty k obchodování,
- ❖ deriváty zajišťovací,
- ❖ deriváty jakožto forma odměny a
- ❖ deriváty podvodné.

Pod pojmem deriváty k obchodování se schovávají deriváty tvorby trhu a deriváty spekulací.

Deriváty k obchodování můžeme považovat za spekulární deriváty jen tehdy, pokud:

- ❖ je sjednávají účetní jednotky, které nemají licenci pro výkon této činnosti nebo
- ❖ je sjednává účetní jednotka, která už má licenci pro výkon této činnosti, ale nesjednávají je kvůli tvorby derivátového trhu. Přičemž za tvorbu derivátového trhu se považuje sjednávání derivátů účetní jednotkou, a to tak, že účetní jednotka provede předchozí veřejnou kotaci cen, za které je ochotná deriváty sjednávat.

Spekulární deriváty nesjednávají pouze koneční uživatelé, ale mohou to být i tvůrci trhu, jako jsou např. banky a obchodníci s cennými papíry.

Tvůrci trhu sjednávají deriváty tvorby trhu kvůli zisku, který pramení z poplatků a rozpětí mezi cenou nákupní a prodejní.

Zajišťovací deriváty sjednávají jak tvůrci trhu tak i koneční uživatelé, protože pomocí nich lze zafixovat cenu určitého finančního instrumentu. Cena se fixuje k sjednanému termínu v budoucnu. Cílem zajištění je ochrana ceny určitého nástroje proti neblahému vývoji např. úrokových sazeb, měnového kurzu, rizikovosti určitého subjektu nebo cen komodit.

Deriváty jakožto forma odměny se vyznačují tím, že se jsou sjednávány jako část odměny. Odměna většinou připadá členu statutárního orgánu firmy, ale můžeme být určena i pro jejího zaměstnance. Smyslem těchto derivátů je motivovat majitele derivátů, aby byli nápomocni dlouhodobějšímu rozvoji firmy, který se pak projeví růstem ceny jejich akcií. Nejčastěji se k tomuto účelu používají kupní opce na akcie firmy, které jsou příjemcům poskytovány většinou za velmi výhodných podmínek.

## 2.5 Bližší vymezení jednotlivých derivátů

Jedním z nejčastěji používaných a nejjednodušších derivátů je **forward**, který se na finančních trzích používá nejdéle.

### 2.5.1 Forward

Jedním z nejvíce používaných derivátů je forward. Tento derivát se považuje za nejjednodušší z derivátů a na finančních trzích se vyskytuje nejdéle.

Řadí se mezi termínované nestandardizované obchody, pro které je typická nejen delší prodleva mezi okamžikem jejich sjednání a vypořádání, ale i obchodovatelnost na mimoburzovních trzích, které se označují jako OTC trhy. Forwardy vznikají na bázi smlouvy, která zavazuje k plnění obě smluvní strany. Ty se mezi sebou dohadují na přesných podmínkách obchodu, a to individuálně mimo burzu. S pomocí forwardu se dají termínově nakoupit či prodat určité podkladové aktiva. Provést obchod termínově znamená, že dodání nebo plnění, které se odehraje v budoucnu, bude provedeno za dnes stanovenou cenu. Takové ceně se říká forwardová cena a odráží užitek obou stran z toho, že vypořádání se uskuteční v budoucnu. Z toho lze usoudit, že forwardy mají sloužit jako zajištění vůči kolísání ceny nebo i spekulace.

Kupující, který termínově nakupuje podkladové aktivum, se dostává do tzv. dlouhé pozice. Prodávající se naopak ocitá v tzv. krátké pozici. Dlouhá pozice znamená, že kupující očekává v budoucnu vzestup ceny podkladového aktiva nad cenu sjednanou. V budoucnu nejenže kupující získá aktivum za cenu sjednanou v uzavřeném forwardovém kontraktu, ale bude mít i možnost získané aktivum prodat buď na burze nebo mimoburzovním trhu, a to za aktuální tržní cenu. Krátká pozice se vyznačuje očekáváním budoucího poklesu ceny podkladového aktiva pod cenu sjednanou. Z toho vyplývá, že prodávající může v budoucnu nakoupit určité aktivum na burze nebo mimoburzovním trhu levněji a prodat ho kupujícímu drahěji.

Důležité je také zmínit, že forwardy jsou nestandardizované termínové obchody, které jsou neobchodovatelné a velmi nelikvidní. Neobchodovatelnost se dá vnímat jako nevýhoda, která spočívá v tom, že nelze uzavřený kontrakt převést na jiný subjekt bez dohody smluvních stran. Nelikvidním nástrojem jsou forwardy taktéž z důvodu, že nejdou zrušit, aniž by se obě strany na tom dohodly. Většinou se forwardy vypořádávají až při splatnosti. Negativní vlastností forwardů je tzv. úvěrové riziko, které vyplývá z nesplnění podmínek kontraktu druhou stranou. K naplnění uzavřeného obchodu totiž dochází s určitým časovým zpožděním,

během kterého se může stát cokoliv a forward nakonec nemusí být vypořádán předáním dané komodity. Taková situace může nastat ve chvíli, kdy se budoucí spotová cena podstatně vzdálí od ceny dohodnuté, protože pak utrpí jedna strana ztrátu, která je vyšší než dohodnutá smluvní pokuta a druhá strana bude mít z forwardu zisk.

### **2.5.2 Futures**

Mezi finanční deriváty se řadí také futures. Futures kontrakty patří mezi termínové obchody, které se uzavírají na základě smlouvy mezi smluvními stranami. Smluvní strany se v ní zavazují ke koupi či prodeji daného podkladového aktiva k určitému okamžiku v budoucnu za cenu, kterou si stanoví při uzavírání obchodu.

Podobná definice se použila již výše při vysvětlování podstaty forwardů. Futures a forwardy nejsou stejnými finančními deriváty. Dají se u nich nalézt určité odlišnosti, které spočívají např. v tom, že futures jsou standardizovány a obchoduje se s nimi na příslušných burzách za jimi daných pravidel, zatímco s nestandardizovanými forwardy se obchoduje na OTC trzích. Příslušné burzy přitom určují pravidla. Další podstatnou odlišností je i to, že futures se oproti forwardům vypořádávají každý den, zatímco forwardy až v době splatnosti smlouvy.

Futures mají i oproti forwardům určité výhody, mezi které lze zařadit např.:

- ❖ eliminaci rizika, který vyplývá z nezaplacení částky nebo
- ❖ odstoupení od obchodu, a to odprodejem své pozice prodávajícího nebo kupujícího na sekundárním likvidním trhu.

Kupující, který je v dlouhé pozici, má právo ale i povinnost podle sjednaných podmínek koupit podkladové aktivum. Naopak prodávající, který se nachází v krátké pozici, má opět právo i povinnost prodat podkladové aktivum za stejně sjednaných podmínek. Každý futures kontrakt má nějaké podkladové aktivum, na jehož koupi nebo prodeji se smluvní strany dohodnou. Cena kontraktu se odvozuje ze spotové ceny aktiva. Spotovou cenou se rozumí cena, za kterou se určité podkladové aktivum prodává a nakupuje na spotovém trhu, který se vyznačuje tím, že uzavření a vypořádání smlouvy je v jeden okamžik. Mezi smluvní strany vstupuje při uzavírání kontraktu také clearingové centrum, které zaručuje vypořádání těchto obchodů.

Obchodovat s futures se může třemi způsoby:

- 1) klasicky na burzovním parketu nebo
- 2) pomocí elektronických burz nebo
- 3) elektronických systémů.



Elektronický způsob obchodování umožňuje velmi rychle nejen umístit, změnit ale i zrušit nákupní či prodejní objednávku na trhu.

U futures existuje, jak pro kupujícího tak i pro prodávajícího, možnost vyrovnat svou pozici pomocí tzv. zrcadlových pozic, a to před splatností zakoupeného futures obchodu. Pod pojmem zrcadlových pozic si lze představit situaci, kdy se kupující ocitne ve ztrátě a zakoupí si na burze u stejného obchodu zrcadlovou nebo-li opačnou pozici. Tzn., že jde o pozici prodávajícího, která je v zisku. Tím může kupující vynulovat zisky a ztráty, které plynou z futures kontraktu. Dá se říci, že právě takto končí většina obchodů.

### **2.5.3 Swap**

Swap je kontraktem uzavíraným mezi dvěma stranami, které se v něm dohodnou o výměně budoucích plateb z podkladového aktiva, kterým mohou být například dividendy, změny cen komodit, úrokové platby z dluhopisů nebo úvěrů, atd. Dá se tedy říci, že nám swapy umožňují vyhnout se riziku náhlého pohybu měnových kurzů nebo úrokových sazeb. Přičemž jistota, která vyplývá z těchto obchodů, bývá ve většině případů dlouhodobá. Jelikož si obě strany sjednávají swapy individuálně, považují se za obchody mimoburzovní.

První kontrakty s touto charakteristikou se objevily v 70. letech 20. století. Výhody, které se pojí s těmito nástroji, způsobily jejich rozvoj v posledních letech a dnes se na trzích se swapy obchoduje v obrovských sumách.

Swapy lze použít k řízení rizika, ke spekulaci a hlavně ke snížení transakčních nákladů. Transakční náklady lze chápat jako náklady, které jsou spojené se sjednáváním a realizací. Domácí subjekty mají, oproti těm zahraničním, na domácím trhu přístup k výhodnějším úrokovým podmínkám, a tak dochází k tomu, že si tyto výhodnější podmínky mezi sebou nabídnou.

Swapy se řadí mezi nejrozšířenější deriváty, přičemž úrokové swapy jsou těmi nejpoužívanějšími.

V praxi se nejčastěji lze setkat s klasickým a bazickým úrokovým swapem. Podstatou klasického úrokového swapu je výměna pevné úrokové sazby za pohyblivou úrokovou sazbu, která se vztahuje na konkrétní stanovenou sumu. Jelikož obvykle nedochází mezi smluvními stranami k žádnému přesunu jistiny, nejsou tyto obchody ani investováním ani financováním. Smluvní strany si pomocí swapu vyměňují pouze úroky, které jsou spjaté s aktivem či pasivem nacházejícím se v jejich portfoliích. Pevnou úrokovou sazbu, které se také říká swapová sazba, kótují ve většině případů bankovní dealeři. Odvozuje se od mezibankovních

úrokových sazeb jako PRIBOR nebo LIBOR. PRIBOR je úrokovou sazbou, za kterou si banky mezi sebou na českém mezibankovním trhu poskytují úvěry. Oproti tomu úroková sazba LIBOR umožňuje bankám dávat si navzájem úvěry ale na londýnském mezibankovním trhu.

U bazického swapu se vyměňují dvě pohyblivé úrokové platby, které jsou ve stejné měně.

V praxi existují i případy, kdy jedna a tatáž swapová operace je současně swap úrokové sazby a swap měnový. Pak takový kontrakt představuje dohodu, v níž si smluvní strany ujednají výměnu měny a jejich splatného úrokového závazku, respektive pohledávky na určitou dobu.

Swapová operace se uskutečňuje nejčastěji za pomoci banky, popřípadě jiného finančního zprostředkovatele. Úloha banky spočívá v přípravě operace a také v zabezpečení zaplacení dohodnutých peněžních částek. Banka za svou činnost inkasuje provizi.

Tak jako při jiných finančních operacích, tak i u swapových existují určitá rizika, která je potřeba správně vyhodnotit. Jde hlavně o úvěrové riziko, které souvisí s neplněním dohodnutého závazku druhou stranou. Proto je důležité u těchto operací provést rating nebo-li nezávislé hodnocení na jejímž konci jsou pověřené osoby schopny říci, zda je subjekt schopný splatit úvěr jednotlivých smluvních stran, protože například opožděné splácení plateb může změnit, a to výrazně, hodnotu swapu.

Druhým podstatným rizikem je tržní riziko, které se pojí se změnami podmínek na trhu v průběhu swapové operace. Např. pokud dojde v průběhu ke změně měnového kursu, může se swapová operace stát méně zajímavou než jak tomu bylo v době, kdy došlo k uzavření smlouvy.

#### **2.5.4 Opce**

Opce patří mezi kontrakty, jejichž podkladové aktivum je buď obchodovatelné jako např. cenný papír apod., nebo je neobchodovatelné jako např. úroková míra. Tyto kontrakty se řadí mezi tzv. podmíněné termínové obchody, přičemž jejich podmíněnost vyplývá z toho, že obchod může a také nemusí být realizován. U opčních kontraktů totiž platí, že pouze jedna smluvní strana má povinnost na požádání obchod splnit. Druhá smluvní strana se může rozhodnout, jestli má plnění po svém smluvním partnerovi vyžadovat nebo se jej vzdát tzn. ustoupit od něj. Z toho vyplývá, že postavení smluvních stran není z právního hlediska rovnocenné. Strana, která může a nemusí uplatňovat své práva, bývá nejčastěji označována jako kupující opce nebo držitel opce. Druhá strana, která je povinna respektovat uplatnění

práv, se označuje jako prodávající nebo vystavitel opce. Za možnost uplatnit tzv. opční právo nebo-li právo volby, musí oprávněný subjekt zaplatit vystaviteli dohodnutou cenu. Tato cena bývá označována jako cena opce nebo opční prémie.

Opce se dělí na:

- ❖ opce kupní a
- ❖ opce prodejní

Držitel opce kupní nebo-li opce na koupi může ve sjednané době za sjednanou cenu koupit nebo-li požadovat obchodovatelné podkladové aktivum jako např. komoditu nebo může požadovat u neobchodovatelného podkladového aktiva jako je např. úroková sazba peněžní plnění. Vystavitel takové opce má potom povinnost podle sjednaných podmínek aktivum prodat nebo poskytnout stanovené plnění.

Pokud má držitel v držení opci prodejní nebo-li opci na prodej, může ve sjednané době a za sjednanou cenu prodat vystaviteli opce obchodovatelné aktivum nebo po něm požadovat peněžní plnění v případě neobchodovatelného aktiva. A vystavitel má opět povinnost dané aktivum za předem sjednaných podmínek buď odkoupit nebo poskytnout stanovené plnění.

S opcemi se může obchodovat buď na opčních burzách nebo na OTC trzích. Pokud se s opcí obchoduje na burze, jsou náležitosti takovýchto obchodu standardizovány a určovány samotnou burzou.

Opční kontrakt vzniká tak, že kupující a prodávající podepíší opční smlouvu. Po podpisu smlouvy si může prodávající vše rozmyslet a rozhodnout se zbavit svého závazku. To může uskutečnit dvěma způsoby:

- ❖ jednáním o zpětném odkupu s držitelem opce nebo
- ❖ sepsáním příslušného dovětku o postoupení závazku na jiný subjekt.

Nejen prodávající ale i kupující může usilovat o zbavení se smlouvy. Přičemž u kupujícího stačí, aby jí spolu se sepsáním dodatku postoupil novému subjektu. Pokud se s danou opcí obchoduje na opční burze, pak se subjektem, na který se opce může postoupit, stává burza. Průběh burzovních obchodů týkajících se opcí je obdobný jako u pevných termínovaných kontraktů.

### 3 Účetní a daňové hledisko derivátů

V této kapitole bych se chtěla věnovat účetní problematice finančních derivátů, protože správné účtování finančních derivátů poskytuje bance, finančním úřadům, široké veřejnosti a dalším zainteresovaným osobám informace o tom, jaký dopad mají derivátové transakce na její hospodaření. Účetnictví zachycující derivátové operace nesmí být závislé na výsledcích obchodování, které nám předkládají dealeři, neboť do jisté míry kontroluje, jestli jejich obchodování je doopravdy spojeno s kladnými dopady na finanční situaci banky.

Účetnictví je také podkladem pro zdanění derivátů, což dokazuje, že účetní a daňové hledisko derivátů tvoří komplexní problematiku, která by měla být řešena pospolu. A to je důvod, který mě vedl k tomu, že se v této kapitole nebudu zabývat jen účetní ale i daňovou problematikou derivátů.

Jelikož problematika účtování derivátů není vymezena jen v českých účetních postupech, ale také v mezinárodních účetních standardech (konkrétně v IAS 39), budu svou pozornost v nadcházejících kapitolách věnovat jak českým účetním předpisům tak i mezinárodní účetní praxi. Nejdříve bych se chtěla zaměřit na význam mezinárodního účetního standardu IAS 39, a to z důvodu jeho významného postavení v oblasti účetního zachycení finančních derivátů. Poté bych popsala podstatu účtování finančních derivátů v České republice.

Dále svou pozornost zaměřím na účtování dvou typů derivátů a to:

- ❖ derivátů k obchodování a
- ❖ derivátů zajišťovacích,

které jsou pro banky, z mého pohledu, těmi nejdůležitějšími.

Banky totiž používají deriváty nejčastěji za účelem řízení rizik a k obchodování. Pokud se banky rozhodnou obchodovat s finančními deriváty, činí tak proto, aby dosáhly zisku ze změny tržní ceny těchto finančních nástrojů. Jinak je tomu, když banky používají deriváty k řízení rizik, protože tato skupina derivátů nepřináší sebou žádný zisk, ale jejich cílem je omezení rizika, které vyplývá ze změn např. devizových kurzů, úrokových sazeb nebo poklesu reálné hodnoty zajišťovacího nástroje. Oba způsoby využití finančních derivátů sledují rozdílné cíle a proto se dá usuzovat, že jejich dopad na hospodaření bank se bude lišit. Proto by měly být účetní postupy přizpůsobeny podstatě těchto transakcí.

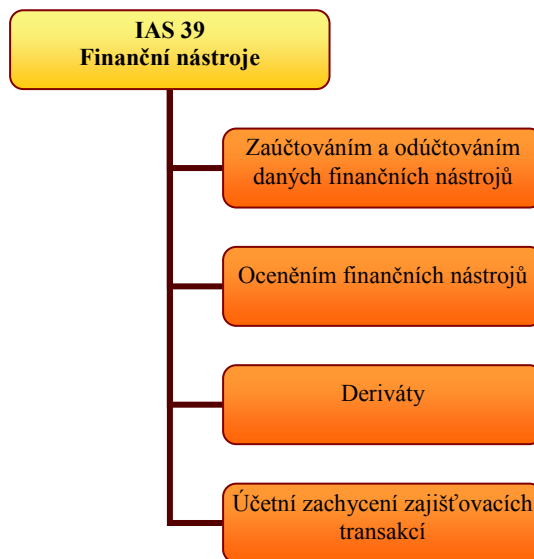
Než přistoupím ke specifikům účtování jednotlivých druhů derivátů, podívám se na zdanění těchto finančních nástrojů.

### 3.1 Význam mezinárodních účetních standardů

Mezinárodní účetní standardy mohou být charakterizovány jako soubor účetních standardů, které jsou vydávány Výborem pro účetní standardy. Často se v publikacích objevuje pod svou zkratkou IASC. Standard, který se zabývá i problematikou derivátů má název IAS 39 – Finanční nástroje. Tímto standardem se mohou řídit finanční i nefinanční instituce, protože jeho náplní nejsou jen běžné finanční nástroje, ale i deriváty nebo zajišťovací účetnictví. IAS 39 sebou přinesl značný pokrok v celosvětovém sjednocení účetního zachycení finančních instrumentů a vztahuje se na roční účetní závěrky, které se sestavují za období počínaje od 1. 1. 2001. Pokud účetní jednotka nenalezne v českých účetních postupech odpovědi na některé praktické otázky, měla by začít hledat nejprve právě v IAS.

Pro IAS 39 je příznačný důraz, který klade na zachycení rizik v účetnictví. Za důležité se u něj považuje také to, že je v souladu s novými prvky kapitálové přiměřenosti, která hraje klíčovou roli např. u bank či pojišťoven. Pokud by došlo k jeho bližšímu zkoumání, zjistilo by se, že obsahuje prvky amerického účetnictví, které bývá označováno zkratkou US GAAP. Důkazem tohoto tvrzení může být např. účetní zachycení repo obchodů.

V Obr. 3.1. můžeme vidět, čím se standard IAS 39 zabývá.



Obr. 3.1 Náplň IAS 39

Při nahlédnutí do IAS 39 lze najít definici např. aktiva a závazku, finančního nástroje, kapitálového nástroje, reálné hodnoty, transakčních nákladů, efektivní úrokové míry, zajišťovacího nástroje a další.

Tento standard také rozčleňuje finanční aktiva a závazky do čtyř kategorií, a to na aktiva a závazky:

- ❖ držené do splatnosti,
- ❖ k obchodování,
- ❖ k prodeji a
- ❖ pohledávky vzniklé u původních věřitelů.

IAS 39 přesně vymezuje i rozdíl mezi finančními a komoditními nástroji. Tomuto standardu lze přičíst i pokrok v používání reálné hodnoty v účtování finančních instrumentů, tento pokrok se hlavně může sledovat na straně aktiv rozvahy. Podle standardu by měla účetní jednotka vykazovat v reálné hodnotě:

- ❖ všechny deriváty, které se nepojí s nekotovanými cennými papíry, jejichž reálnou hodnotu nelze spolehlivě určit;
- ❖ akcie, dluhové cenné papíry a ostatní finanční aktiva, která jsou určena k obchodování;
- ❖ akcie, dluhové cenné papíry a ostatní finanční aktiva určená prodeji;
- ❖ vložené deriváty, které nejsou součástí derivátových nástrojů;
- ❖ nederivátová aktiva a závazky, které jsou zajišťovány pomocí derivátů;
- ❖ koupené úvěry, které neslouží jako investice držené do splatnosti.

V pořizovací ceně se stále podle IAS 39 zachycují např. investice držené do splatnosti, nekotované akcie (za podmínky, že jejich reálnou hodnotu lze stanovit jen obtížně), atd.

V reálných hodnotách se nezachycuje ani většina závazků. Výjimku z tohoto pravidla tvoří derivátové závazky, přičemž musí jít o deriváty, které nejsou odvozeny od nekotovaných cenných papírů a závazky držené pro potřeby obchodování.

Standard neopomíná ani problematiku vložených derivátů. Vložený derivát se skládá z hostitelského kontraktu a samotného derivátu. Takto specifikovaný derivát je potřeba za určitých podmínek oddělit od daného hostitelského kontraktu a zaúčtovat jej jako samostatný derivát. Postupovat tímto způsobem se může jen tehdy, pokud jsou splněny 3 podmínky, a to:

- 1) vložený derivát není úzce spjatý ani s ekonomickými charakteristikami ani s riziky hostitelského nástroje,
- 2) vložený derivát by byl posuzován jako derivát, kdyby vystupoval samostatně,
- 3) hostitelský nástroj se nezachycuje v reálné hodnotě, jejíž změny by se promítaly do výkazu zisku a ztráty.

Pokud dojde k naplnění podmínek, musí účetní jednotka zaúčtovat oddělený derivát vždy v reálné hodnotě. Pod pojmem hostitelský kontrakt si lze představit např. běžné dluhopisy,

běžný úvěr nebo obchodní smlouvu s pevnými splátkami. Vloženým derivátem pak může být např. měnová opce či úrokový swap.

### **3.1.1 Prvotní zachycení**

Veškerá finanční aktiva a závazky spolu s deriváty musejí být zachyceny v rozvaze. Vždy nejprve účetní jednotka účtuje o finančních nástrojích v pořizovací ceně, kterou lze chápat jako reálnou hodnotu odpovídající okamžiku přijetí nebo poskytnutí platby při ujednání finančního aktiva nebo finančního závazku. Transakční náklady, které s daným aktivem či závazkem souvisejí, je potřeba zaúčtovat v prvotním ocenění finančního nástroje.

Účetní jednotka musí v rozvaze zachytit jak koupi tak i prodej finančních aktiv, které mohou mít např. podobu cenných papírů, a to buď ke dni sjednání nebo ke dni vypořádání. Přičemž účetní jednotka musí u dané kategorie finančních aktiv nebo závazků zvolit vždy jen jednu metodu. Pokud si účetní jednotka zvolí účtování ke dni vypořádání, musí zachytit také změny hodnot finančních aktiv mezi dnem sjednání a vypořádání obchodu.

Z účetnictví vyjme účetní jednotka takové finanční aktivum, u kterého ztrácí kontrolu nad smluvními právy spojenými s tímto aktivem. Ztráta kontroly spočívá buď v realizaci práva čerpat užitek vyplývající z obchodu, ve vypršení nebo ve vzdání se určitého práva. Účetní jednotka dále vyjme z účetnictví finanční závazek, který byl již uspokojen, zrušen nebo vypršel.

### **3.1.2 Následné ocenění**

Po počátečním zachycení oceňuje účetní jednotka finanční aktiva reálnou hodnotou, aniž by přitom zohledňovala transakční náklady související s jejich prodejem. Pod pojmem reálná hodnota se rozumí taková hodnota, za kterou může být dané aktivum směřeno nebo vyrovnán určitý závazek mezi znalými, informovaným a ochotnými stranami v nespřízněné transakci za obvyklých podmínek.

Ne všechna finanční aktiva se oceňují reálnou hodnotou, jsou i taková, která se oceňují v zůstatkové hodnotě. Mezi taková finanční aktiva patří:

- ❖ úvěry a jiné pohledávky, které nejsou drženy za účelem obchodování,
- ❖ investice držené do splatnosti a
- ❖ finanční aktiva, u kterých nelze stanovit spolehlivě reálnou hodnotu.

Finanční závazky se po počátečním zachycení v účetnictví naopak oceňují v zůstatkových hodnotách. I tady se dají najít určité výjimky, které způsobí, že finanční závazky budou

oceněny reálnými hodnotami. Takovým případem jsou např. závazky k obchodování nebo deriváty, u kterých je jejich reálná hodnota závazkem.

Doposud jsem se stále zmiňovala o spolehlivě měřitelné a neměřitelné reálné hodnotě. Existují určité situace, ve kterých účetní jednotka není schopna spolehlivě stanovit reálnou hodnotu. Taková situace nastane např. pokud:

- ❖ pro daný finanční nástroj neexistuje na aktivním trhu kotovaná cena nebo
- ❖ pro dluhový nástroj není možné spolehlivě určit peněžní toky a nepodléhá hodnocení nezávislé hodnotící agentury.

Se změnou reálné hodnoty finančních aktiv a finančních závazků vznikají zisky a ztráty, které je potřeba zachycovat určitými způsoby. Pokud nastane zisk nebo ztráta u finančního aktiva nebo závazku určeného **k obchodování**, je potřeba tuto skutečnost zachytit do výkazu zisku a ztráty. Zisk nebo ztráta vzniklá u finančního aktiva určeného k prodeji se promítá buď do výkazu zisku a ztráty nebo přímo do kapitálu. Pokud se nejdříve promítne zisk nebo ztráta z tohoto finančního aktiva do vlastního kapitálu, musí se pak při jeho prodeji, znehodnocení nebo likvidaci zachytit kumulovaný zisk nebo ztráta vedená ve vlastním kapitálu do výkazu zisku a ztráty. Účetní jednotka si zvolí jednu z daných metod, podle které musí pak postupovat u všech finančních aktiv určených k prodeji.

Zisky a ztráty vznikají i z finančních aktiv a závazků zaúčtovaných v zůstatkových hodnotách. Tyto zisky a ztráty se promítají ve výkazu zisku a ztráty až při jejich znehodnocení nebo vyněti z rozvahy.

### **3.1.3 Znehodnocení finančních aktiv**

Finanční aktivum se může prohlásit za znehodnocené ve chvíli, kdy jeho realizovatelná hodnota je nižší než jeho zachycená hodnota. Účetní jednotka může za znehodnocené považovat úvěry, pohledávky nebo investice držené do splatnosti vedené v zůstatkových hodnotách, pokud je pravděpodobné, že neobdrží veškeré smluvní částky. Velikost ztráty se následně určí jako rozdíl mezi vedenou hodnotou aktiva a současnou hodnotou očekávaných budoucích peněžních toků, která se diskontuje pomocí původní efektivní úrokové míry. Obvykle se nediskontují takové peněžní toky, které se vztahují ke krátkodobým pohledávkám. Účetní jednotka musí snížit hodnotu aktiva vedeného v účetnictví na odhadnutou ziskatelnou částku buď přímo nebo pomocí účtu opravných položek. Vzniklá ztráta se objeví ve výkazu zisku a ztráty.

Znehodnoceno může být i finanční aktivum určené k prodeji. Pokud jde o takové finanční aktivum, jehož změna reálné hodnoty se objeví ve vlastním kapitálu, je nejdříve



potřeba kumulovanou ztrátu vyloučit z vlastního kapitálu a následně zachytit ve výkazu zisku a ztráty. To vše se děje bez potřeby vyjmutí aktiva z rozvahy. Pokud by v dalších účetních obdobích došlo ke zvýšení reálné hodnoty finančního aktiva, musí se toto zhodnocení zachytit do výkazu zisku a ztráty.

### **3.1.4 Zveřejnění**

IAS 39 je také standardem, který do jisté míry doplňuje další mezinárodní standard, a to IAS 32. Doplňuje jej v požadavcích týkajících se zveřejnění finančních nástrojů. Účetní jednotka musí např. zveřejnit:

- ❖ předpoklady pro stanovení reálných hodnot u daných finančních aktiv a finančních závazků,
- ❖ metody stanovení reálných hodnot,
- ❖ informace o způsobu zachycení finančních aktiv (podle okamžiku sjednání nebo podle okamžiku vypořádání), atd.

## **3.2 Podstata účtování derivátů v České republice**

České účetní postupy týkající se účtování finančních derivátů jsou nejvíce rozpracovány pro bankovní sektor. Každým rokem jsou novelizovány a mají tendenci se stále přibližovat mezinárodním účetním standardům. Dá se říci, že v dnešní době se již nenajde mnoho odchylek od těchto mezinárodních účetních standardů.

Banky a další finanční instituce se řídí stávajícím opatřením ministerstva financí České republiky platného od 1. 1. 2011, jde o vyhlášku č. 420/2010 Sb., kterou se mění vyhláška 501/2002 Sb. Za nejvýznamnější novelu účetnictví se považovala novela platná od 1. 1. 2002, která umožnila účetním jednotkám např. uplatnit u zajišťovacích derivátů metodu zajištění reálné hodnoty a přispěla k dalšímu zpřesnění účtování těchto nástrojů.

### **3.2.1 Podrozvahové a rozvahové účty**

Deriváty se zachycují jak na rozvahových tak i na podrozvahových účtech, a to od doby jejich sjednání do doby vypořádání. Pod pojmem vypořádání si lze představit např. jejich ukončení, uplatnění nebo prodej.

Ve chvíli sjednání derivátu jde účetní jednotka jednak na **podrozvahové účty**, které se nacházejí v účtové třídě 9 – Podrozvahové účty. Na těchto účtech bude účetní jednotka

účtovat o pohledávkách a závazcích z úrokových, měnových a dalších druhů derivátů v hodnotě podkladového instrumentu. Mezi takové to účty pohledávek a závazků např. patří:

951	Pohledávky z pevných termínových operací s úrokovými nástroji
960	Závazky z opcí na úvěrové nástroje

Pohledávky a závazky z derivátů se dále přeceňují z několika důvodů. Jedním z nich může být např. změna rizikových, bezrizikových úrokových měr nebo změna spotových měnových kurzů atd. Účetní jednotka má právo se rozhodnout, zda bude či nebude přeceňovat pohledávky a závazky z důvodu změn bezrizikových úrokových měr. Pokud se účetní jednotka rozhodne z tohoto důvodu nepřeceňovat pohledávky a závazky, dojde k určitému zkreslení při měření úrokového rizika. Toto zkreslení je však přijatelné.

Ve chvíli vypořádání sjednaného obchodu se pohledávky a závazky zachycené na podrozvahových účtech z těchto účtů odúčtují opačnými zápisy.

Dalším typem účtů, na kterých jsou deriváty zachycovány od chvíle sjednání do okamžiku jejich vypořádání, jsou **účty rozvahové**. Na těchto účtech se účtuje o derivátech v jejich reálné hodnotě. Pro toto účetní zachycení jsou vytřízeny tyto účtové skupiny:

31	Pevné termínové operace
39	Opce

Ve chvíli sjednání takového obchodu je reálná hodnota většiny derivátů nulová. V případě opcí se na rozvahových účtech účtuje o opční prémii, která se přeceňuje na reálnou hodnotu jen tehdy, pokud není hrazena postupně nebo později. Přičemž je zakázáno kompenzovat kladné a záporné reálné hodnoty různých derivátů. Reálná hodnota daných derivátů je na rozvahových účtech vyjádřena v Kč. Dříve však byla reálná hodnota zachycována na rozvahové účty podle měny vypořádání. Důvod, proč tomu tak dnes není, vysvětluje prof. Josef Jílek ve své publikaci Finanční a komoditní deriváty (2005, str. 506) takto: „Důvodem je skutečnost, že měna vypořádání v budoucnosti nemá vliv na momentální měnové riziko. Měnové riziko je určeno pouze podrozvahovými hodnotami. Vypořádací částka je totiž kontraktem určena v určité měně. Tuto částku je možné konvertovat na jakoukoli jinou měnu za použití spotového měnového kurzu.“

Následující tři schémata slouží ke shrnutí problematiky zachycení finančních derivátů v účetnictví.

A	Rozvaha	P
<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ deriváty, které účetní jednotka ocení kladnými reálnými hodnotami</li> <li>▪ marže burzovních derivátů</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ deriváty, které účetní jednotka ocení zápornými reálnými hodnotami</li> <li>▪ odložené zisky a ztráty, který vznikají z přepočtů zajišťovacích derivátů na jejich reálnou hodnotu</li> </ul>	

Obr. 3.2 Rozvaha

N	Výkaz zisku a ztráty	V
<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ náklady související se zajišťovacími deriváty</li> <li>▪ náklady související s deriváty k obchodování</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ výnosy související se zajišťovacími deriváty</li> <li>▪ výnosy související s deriváty k obchodování</li> </ul>	

Obr. 3.3 Výkaz zisku a ztráty

A	Podrozvaha	P
<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ pohledávky z derivátů, které jsou vyjádřeny v hodnotách podkladových instrumentů</li> <li>▪ uspořádací účty sloužící pro podrozvahové zachycení derivátů</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ závazky z derivátů, které jsou vyjádřeny v hodnotách podkladových instrumentů</li> <li>▪ uspořádací účty sloužící pro podrozvahové zachycení derivátů</li> </ul>	

Obr. 3.4 Podrozvaha

### 3.2.2 Reálná hodnota

Reálná hodnota plní v oceňování derivátů důležitou úlohu. Účetní jednotka ji stanoví jako tržní cenu vyhlášenou ke dni určení reálné hodnoty. Pokud nemá účetní jednotka tržní cenu k dispozici, ocení derivát odborným odhadem. Aby mohla účetní jednotka stanovit reálnou hodnotu tímto způsobem, musí postup pro její výpočet stanovit vnitřním předpisem. V případě, že je derivát kótován na tuzemské nebo zahraniční burze, je tržní cenou cena, za kterou se s derivátem obchoduje na daném trhu ve chvíli ocenění. Pokud by ve chvíli ocenění derivátu veřejný trh nepracoval, použije účetní jednotka pro ocenění cenu platnou poslední

pracovní den předcházející okamžiku ocenění. Rozdíly, které vzniknou z přecenění derivátů na reálnou hodnotu, se potom zaúčtují souvztažně s vhodnými účty nákladů a výnosů.

Pokud dojde k přijetí nebo dodání tzv. podkladového instrumentu, kterým může být např. cenný papír, zaúčtuje účetní jednotka tuto operaci v dohodnuté ceně, kterou upraví o reálnou hodnotu např. pevné termínové operace. Vypořádané změny reálných hodnot burzovních derivátů nezůstávají na účtech derivátů, ale lze je zúčtovat na účet 319 – *Zúčtování marží burzovních derivátů*. Tento postup nám zaručí, že podkladový instrument bude zaúčtován ve své reálné hodnotě v den svého přijetí či dodání.

Zisky nebo ztráty vzniklé v době přecenění derivátů se účtují pomocí výsledkových účtů. Zisk se zachytí na výnosovém účtu 719 – *Výnosy z derivátových operací* a ztráta pak na nákladovém účtu 619 – *Náklady na derivátové operace*. Přecenění derivátů se provádí ke dni uskutečnění účetního případu, tzn. buď denně nebo k datu sestavení účetní závěrky apod., přičemž zisk nebo ztráta vzniká z důvodu změn reálných hodnot a účtuje se odděleně podle toho o jaký druh derivátu jde.

### **3.2.3 Účtování o derivátech určených k obchodování**

Banka by měla deriváty držené za účelem k obchodování vést ve zvláštním obchodním portfoliu. V souladu s mezinárodní účetní praxí jsou otevřené obchodní pozice přeceněny aktuálním tržním kurzem a výsledný zisk nebo ztráta se objeví ve výkazu zisků a ztrát. Dá se říct, že v tomto se současné české účetní předpisy shodují s mezinárodní účetní praxí. Jistým problémem, který souvisí s přeceněním otevřených obchodních pozic, je neexistence kótované tržní ceny těchto obchodních instrumentů. Je tomu tak proto, že většina finančních derivátů má charakter individuálních kontraktů uzavřených na OTC trhu. Pro většinu těchto kontraktů však můžeme stanovit pomocí finanční matematiky a informací získaných z finančních trhů jejich reálnou hodnotu.

### **3.2.4 Účtování o nástrojích zajištění**

Zajišťovací operace banky používají ke změně nebo alespoň snížení rizika plynoucího nejčastěji ze změn úrokových sazeb, devizových kurzů nebo poklesu reálné hodnoty zajišťovaného nástroje. Pokud dojde ke splnění podmínek nutných pro to, aby bylo možné operaci klasifikovat jako zajišťovací, začne se z hlediska účetního postupovat takto: zisky nebo ztráty plynoucí se zajišťovacích nástrojů se zaúčtují do výkazu zisku a ztráty, a to v té

době, kdy je do výkazu zisku a ztráty zúčtováván dopad způsobený změnou hodnoty zajišťovaného nástroje. Podle jejich využití je můžeme rozdělit do dvou skupin:

- ❖ zajištění aktiv nebo pasiv, které již existují nebo
- ❖ zajištění budoucích rozvahových operací.

Mezi podmínky, které musí být naplněny, aby bylo možné uplatnit zajišťovací účetnictví patří:

- ❖ jasný záměr,
- ❖ klasifikace operace jako zajišťovací již ve chvíli uskutečnění operace,
- ❖ konkrétní vymezení aktiva či pasiva, které je předmětem zajištění,
- ❖ existence pevného vztahu mezi změnami reálných hodnot zajišťovacích a zajišťovaných operací,
- ❖ nepřetržité spolehlivé měření účinnosti zajištění.

V případě zajišťování budoucích transakcí je podmínkou vysoká pravděpodobnost, že daná operace v budoucnu doopravdy proběhne.

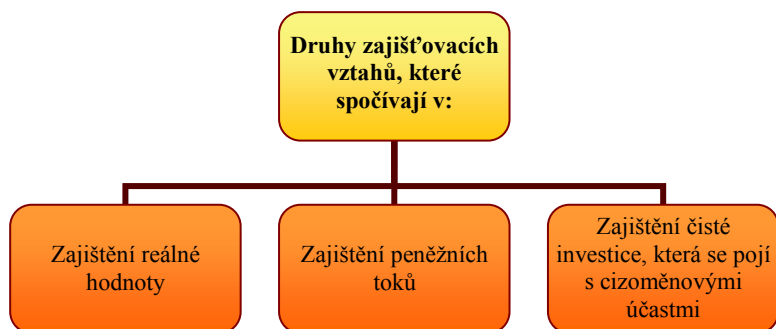
Tak, jako existují podmínky pro začlenění derivátu do skupiny zajišťovacích derivátů, existují i podmínky pro jeho vyčlenění. Aby k tomu došlo, musí nastat některá z těchto situací:

- ❖ uplynutí doby platnosti, prodej, uplatnění či ukončení zajišťovacího derivátu,
- ❖ nesplnění podmínek pro začlenění derivátu do skupiny zajišťovacích derivátů,
- ❖ neexistence předpokladu realizace např. očekávané budoucí operace,

pak účetní jednotka přestane účtovat daný derivát jako zajišťovací.

Každý zajišťovací derivát by měla doprovázet rozsáhlá dokumentace.

Účetní jednotka použije pro zajišťovací derivát takovou účetní metodu, kterou zvolí podle druhu zajišťovacího vztahu. Přičemž se rozlišují tři druhy zajišťovacích vztahů.



Obr. 3.5 Druhy zajišťovacích derivátů

Pod pojmem **zajištění reálné hodnoty** se skrývá zajištění změn této reálné hodnoty u daného aktiva nebo závazku. Zajištění změn reálné hodnoty nemusí probíhat jen u jednoho aktiva nebo závazku, ale může tomu tak být i u části nebo celých skupin aktiv a závazků. Přičemž musí platit, že změny reálné hodnoty jsou důsledkem konkrétního rizika a budou mít vliv na zisk nebo ztrátu. Zajišťovaný nástroj může účetní jednotka:

- ❖ přeceňovat na reálnou hodnotu způsobem, který spočívá v současném zaúčtování rozdílů z přecenění na nákladových nebo výnosových účtech nebo
- ❖ přeceňovat na reálnou hodnotu a to tak, že změny z přecenění nechá zachyceny na rozvahovém účtu Oceňovacích rozdílů z přecenění majetku a závazků, potom převede změny reálných hodnot zajišťovaného instrumentu, které odpovídají zajišťovacím rizikům po celou dobu trvání zajištění z tohoto účtu na nákladové popř. výnosové účty podle charakteru zajišťovaného rizika;
- ❖ nepřeceňovat na reálnou hodnotu.

Pokud se účetní jednotka rozhodne nepřeceňovat aktivum nebo závazek na reálnou hodnotu, musí při zajištění reálné hodnoty ocenění daného aktiva popř. závazku postupovat po celou dobu trvání zajištění tak, že jej upraví o změny v jejich reálné hodnotě. Tyto změny musí odpovídat zajišťovacím rizikům podle § 27 odst. 1 písm. e) zákona o účetnictví. Účetní jednotka zaúčtuje změny až ve chvíli přecenění do nákladů popř. výnosů podle charakteru zajišťovaného rizika. Může jít např. o výnosové úroky nebo ztráty z kurzových rozdílů.

Dále bude účetní jednotka účtovat na účty nákladů nebo výnosů, které použila k účtování změn reálných hodnot zajišťovaných nástrojů, skutečnosti týkající se změny reálných hodnot zajišťovacích nástrojů a to pouze tehdy, pokud:

- ❖ efektivnost zajištění byla splněna při zohlednění celkových změn reálných hodnot zajišťovacích nástrojů nebo

- ❖ efektivnost zajištění byla splněna při zohlednění změn reálných hodnot zajišťovacích nástrojů, které odpovídají zajišťovanému riziku.

V případě, kdy změny reálných hodnot zajišťovacích nástrojů neodpovídají zajišťovanému riziku, musí účetní jednotka tuto skutečnost zachytit na nákladových popř. výnosových účtech. Konkrétně by se jednalo o účet 619 - *Náklady na derivátové operace* nebo účet 719 - *Výnosy z derivátových operací*.

Druhým typem zajišťovacích vztahů je **zajištění peněžních toků**. Zajištění peněžních toků spočívá v zajištění změn těchto peněžních toků, které vznikají v důsledku daného rizika souvisejícího např. s očekávanou budoucí operací, skupinou aktiv popř. závazků, právně vynutitelnými smlouvami s podobnými charakteristikami, které mají jako předmět zajištění stejný druh a kategorii rizika. Zisky popř. ztráty, které účetní jednotce vzniknou po dobu trvání zajištění z důvodu změn reálných hodnot zajišťovacích derivátů odpovídající zajištěným rizikům, nechá zachyceny v rozvaze na účtě 569 – *Oceňovací rozdíly z přepočtů zajišťovacích derivátů*. Na nákladové nebo výnosové účty se potom zachycují v obdobích, ve kterých se zúčtovávají náklady popř. výnosy pojící se se zajišťovanými nástroji.

Pokud má účetní jednotka v držení zajišťovací derivát, u kterého je jistý budoucí vznik rozvahového aktiva popř. závazku a zajišťovaným nástrojem je např. očekávaná budoucí operace, pak zisk popř. ztráta vzniklá z důvodu změn reálných hodnot se sloučí s oceněním daných rozvahových aktiv popř. závazků, které vznikly na základě očekávané budoucí operace. Nebude-li jistý budoucí vznik rozvahového aktiva popř. závazku, zisky popř. ztráty, které vzniknou z důvodu změn reálných hodnot, se zachytí na nákladových popř. výnosových účtech ve chvíli uskutečnění očekávané budoucí transakce.

Zisky popř. ztráty evidované účetní jednotkou z důvodu změn reálných hodnot zajišťovacích derivátů, které byly sjednány v rámci zajištění peněžních toků, odpovídající nezajištěným rizikům, se zachytí ve chvíli přecenění na nákladové popř. výnosové účty. Konkrétně se dá mluvit o účtu 619 - *Náklady na derivátové operace* popř. 719 - *Výnosy z derivátových operací*.

Posledním druhem zajištění je **zajištění čistých investic do cizoměnových účastí a to s rozhodujícím nebo podstatným vlivem**. Toto zajištění v sobě skrývá zajištění proti měnovému riziku, které je spojeno s těmito účastmi. Zisky popř. ztráty, které vznikají účetní jednotce po dobu trvání zajištění z důvodu změn reálných hodnot zajišťovacích derivátů, odpovídající měnovému riziku se ponechávají v rozvaze a jsou k nalezení v účtové skupině 56

na účtu 569 – *Oceňovací rozdíly z přepočtů zajišťovacích derivátů*. Na nákladových případně výnosových účtech se objeví až ve chvíli, kdy proběhne zúčtování nákladů popř. výnosů, pojících se s odúčtováním zajišťovaných čistých investic do cizoměnových účastí. Pokud vzniknou zisky popř. ztráty z důvodu změn reálných hodnot těchto zajišťovacích derivátů neodpovídající měnovému riziku, zachytí je účetní jednotka ve chvíli přecenění do nákladů popř. výnosů.

Z výše uvedeného vyplývá, že rozdíly vznikající z přecenění derivátů zachytí účetní jednotka ve výkazu zisku a ztráty. Jedinou výjimku lze nalézt u zajišťovacích derivátů účtovaných pomocí metody zajištění peněžních toků. U takovýchto derivátů je totiž převod do výkazu zisku a ztráty oddálen. Všechny tři metody účetního zachycení zajišťovacích derivátů vyplývají z IAS 39.

Pokud by došlo k tomu, že by zajištění od určité chvíle přestalo splňovat jednu z nejdůležitějších podmínek, a to podmínku efektivitativy zajištění, účetní a hlavně daňové aspekty by se radikálně změnily, protože by se od takové chvíle na zajišťovací derivát nahlíželo jako na derivát spekulativní popř. derivát tvorby trhu a to pokud by byl uzavřen v rámci tvorby trhu a poté fungoval po nějakou dobu jako zajišťovací derivát.

### **Banky a obchodní portfolio**

Pojmy investiční a obchodní portfolio sice nepatří mezi účetní termíny, ale existuje tady určitý vztah mezi účetním rozdělením derivátů a jejich zařazením do těchto portfolio, a to je důvod, proč jsem tuto kapitolu zařadila do své práce.

V ČR se dá definice investiční a obchodního portfolio najít ve vyhlášce č. 380/2010 Sb., která stanovuje pravidla obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s CP.

V investičním portfolio se vyskytují hlavně zajišťovací deriváty zajišťující nástroje zařazené do investičního portfolio. V obchodním portfolio se pak nacházejí všechny ostatní deriváty. Z toho vyplývá, že v obchodním portfolio se mohou nacházet nejen zajišťovací deriváty zajišťující úrokové riziko pojící se s repo obchody obchodního portfolio ale také zajišťovací deriváty, které zajišťují rizika spojená s právně vynutitelnými smlouvami, o kterých účetní jednotka neúčtuje na rozvahových účtech.



## Vykazování

Na straně aktiv v rozvaze vykazuje účetní jednotka pouze kladné součty reálných hodnot derivátů, záporné součty pak vykazuje na straně pasiv. Účet, sloužící k zachycení rozdílů plynoucích ze změn reálných hodnot zajišťovacích derivátů při využití metody zajištění peněžních toků, je k nalezení na straně pasiv jako položka, která zvyšuje popř. snižuje pasiva. Pokud účetní jednotka použije metodu zajištění peněžních toků, pak rozdíly ze změn reálných hodnot těchto derivátů jsou tzv. odložené zisky a ztráty. I když tento účet MUS řadí do kapitálu, o kapitál se vlastně nejedná. Ve své podstatě se nejedná ani o závazkovou položku, protože jde o zbytkovou položku související s tím, že u daných zajišťovacích položek neproběhlo jejich přecenění na reálnou hodnotu. Pokud účetní jednotka použije metodu zajištění reálné hodnoty, nemusí se potýkat s tzv. neurčitou položkou. Obdobně se postupuje i u účtu, který slouží k zachycení rozdílů z přepočtu, výše zmiňovaných, cizoměnových investic do cizoměnových účastí s rozhodujícím či podstatným vlivem.

### 3.3 Zdanění derivátů

Zdanění derivátů prošlo v minulosti mnoha změnami. Například od 1. ledna 2002 došlo jednak k přesnějšímu a hlavně jednoznačnějšímu vymezení problematiky derivátů, a to z účetního i daňového pohledu. Skutečnost, která na začátku roku 2002 změnila situaci na poli derivátů, byla důsledkem aplikace IAS 39 v České republice. Tento standard, o kterém jsem se již zmínila v třetí kapitole, zajistil totiž jednoznačné odlišení dvou klíčových druhů derivátů a to zajišťovacích derivátů od derivátů k obchodování. Danými změnami bylo znemožněno sjednávání derivátů za účelem krácení daní, což se projevilo v celkovém snížení objemu derivátových obchodů.

Postupně přicházely další změny týkající se zdanění derivátů, které usilovaly o to, aby zdanění derivátů vycházelo z účetního zachycení. Od 1. ledna 2006 bylo dosaženo tohoto cíle a zdanění derivátů tak zcela vychází z účetního zachycení těchto finančních nástrojů. Účtování derivátů vychází u bank jednak z účtové osnovy (viz. Příloha č. 1) a jednak z postupů účtování pro banky, přičemž je zde téměř zcela aplikován IAS 39. Účetní zachycení derivátů se uplatní v daňové oblasti pro potřeby vyčíslení základu daně bez jakékoliv modifikace. Z toho vyplývá, že správné zdanění je plně závislé na správném vykázání derivátů v účetnictví. Náklady a výnosy, které souvisejí s deriváty ovlivňují určitým způsobem základ daně. Dá se říci, že jej ovlivňují tak, jak vcházejí z účetnictví do výsledku

hospodaření. Přičemž náklady a výnosy vznikají hlavně ze změn reálných hodnot derivátů a pokud se tyto změny zachycují na výsledkové účty, ovlivňují pak základ daně.

Jinak to bude vypadat v případě zajišťovacích derivátů, jejichž změny reálných hodnot se neúčtují vždy výsledkově, ale někdy i pomocí oceňovacích rozdílů. Je tomu tak proto, že zajišťovací deriváty se mohou účtovat jednou ze tří metod, a to:

- 1) metodou zajištění reálné hodnoty,
- 2) metodou zajištění peněžních toků nebo
- 3) metodou zajištění čistých investic.

Když se mluví o čistých investicích, tak se mají na mysli takové investice, které směřují do cizoměnových účastí s rozhodujícím nebo podstatným vlivem.

Pokud se postupně projdou výsledky jednotlivých metod účtování zajišťovacích derivátů, vyplynou postupně i jejich daňové dopady. První metodou je metoda zajištění reálné hodnoty, u které se změny reálné hodnoty takového derivátu účtují výsledkově. U druhé metody zajištění peněžních toků účtuje účetní jednotka do výkazu zisku a ztráty jen takové změny reálných hodnot, které neodpovídají zajištěným rizikům. Přičemž zbývající části reálných hodnot zajišťovacích derivátů se zaúčtují rozvahově a do výkazu zisku a ztráty budou zachyceny až v těch obdobích, ve kterých budou zúčtovávány náklady a výnosy pojící se se zajišťovanými instrumenty. Určitá podobnost postupu se může najít i u metody zajištění čistých investic do cizoměnových účastí buď s rozhodujícím nebo podstatným vlivem.

Důležité však je zapamatovat si, že:

pokud se změny nezachytí na výsledkové účty, neovlivní v dané chvíli ani základ daně, ten bude změnami ovlivněn až ve chvíli kdy dojde k přeúčtování na výsledkové účty.

Nyní se zaměřím na deriváty spekulativní. U těchto derivátů se změny reálných hodnot zachycují výsledkově. Toto pravidlo přitom platí jak pro deriváty, se kterými se obchoduje na derivátové burze, tak i pro deriváty, se kterými se setkáme na tzv. OTC trzích. Nejen pro rok 2006 ale i následující roky bylo důležité přechodné ustanovení novely zákona o daních z příjmů, které reagovalo na to, že do roku 2006 mohly účetní jednotky uplatnit náklady na deriváty jen do výše výnosů z těchto derivátů. V souladu s úpravou platnou po 1. lednu 2006 je už možné rozdíl, o který byl úhrn nákladů na deriváty vyšší než úhrn výnosů z derivátů za dané zdaňovací období, a který nebyl účetní jednotkou uplatněn jako náklad nejdéle za zdaňovací období započaté v roce 2005, odečíst od základu daně. Odečíst od základu daně

může účetní jednotka tuto ztrátu nejdéle ve třech zdaňovacích obdobích nebo v obdobích, za která se podává daňové přiznání, bezprostředně následujících po vykázání této ztráty.

Dále je potřeba si zapamatovat, že opce vždy budou u konečných uživatelů spekulacním derivátem. Z toho vyplývá, že nikdy nelze opci řadit k zajišťovacím derivátům, a to z důvodu jejich samotné podstaty, která spočívá v nelinearitě. Samotná nelinearita totiž způsobí, že opční operace skoro nikdy nejsou schopny splnit podmínku efektivity zajištění, která se měří pomocí poměru mezi:

- ❖ ziskem či ztrátou z přecenění zajišťované položky a
- ❖ ziskem či ztrátou z přecenění nástroje zajištění.

Výsledný poměr se musí nacházet po celou dobu trvání zajištění v intervalu od 80 do 125 %. Pokud dané kritérium není v průběhu zajištění dodrženo, musí banka daný derivát přestat vykazovat jako zajišťovací a začít ho vést jako derivát k obchodování. Přičemž pro takový derivát platí, že v budoucnu už nikdy nesmí být vykazován jako zajišťovací derivát.

Jelikož platí, že banky přeceňují deriváty častěji než jen k okamžiku uskutečnění účetního případu a k rozvahovému dni, ke kterému se sestavuje účetní závěrka, může účetní jednotka kompenzovat rozdíl vzniklý ze změn reálných hodnot jednotlivých derivátů již v rámci daného účetního období. U všech druhů derivátů se pak ve výkazu zisků a ztráty nebo v rozvaze objeví jen čistá změna reálné hodnoty určitého derivátu za dané účetní období. Z toho vyplývá, že částečné nebo konečné vypořádání kteréhokoliv derivátu nemůže ovlivnit výsledek hospodaření.

## 4 Aplikace derivátů v praxi

Cílem této kapitoly je ukázat problematiku účetního zachycení derivátových obchodů v účetnictví komerčních bank.

V praxi má každá banka vytvořený vnitřní předpis, kterým se upraví účtování derivátů a různých mezibankovních obchodů. Při účtování takových obchodů banka postupuje v souladu s mezinárodními účetními standardy, především s již zmiňovaným IAS 39. Zúčtování derivátů probíhá v systémech určených ke zpracování těchto obchodů. Příkladem může být např. systém OPUS, který slouží výhradně ke zpracování derivátů, přičemž je přesně určeno, které derivátové obchody jsou do tohoto systému prvotně vkládány. To stejné platí i pro využívaný systém WALL STREET, ve kterém jsou např. prvotně vkládány tzv. FRA, což jsou, zjednodušeně řečeno, dohody o budoucí úrokové míře. Právě na těchto dohodách bych chtěla ukázat problematiku účetního zachycení derivátu k obchodování a zajištění. Vnitřní předpis banky dále stanoví i účetní metody v jednotlivých používaných systémech. Mezi příklady účetních metod lze zařadit: účtování k datu sjednání obchodu do podrozkahy, přeceňování obchodů na reálnou hodnotu nebo přecenění účtováno jednou částkou za celý obchod, což znamená, že se neúčtuje zvlášť přecenění za stranu pohledávek a závazků.

### 4.1 Účetní zachycení derivátu k obchodování

Nejdříve bych se chtěla podívat na problematiku účetního zachycení derivátu k obchodování, a to konkrétně **dohody o forwardové úrokové míře**. V této dohodě vystupuje úrokový forward, který slouží na výměnu dané částky hotovosti v určité měně za dosud neznámou částku hotovosti, která bude odvozena od dané referenční úrokové míry např. PRIBOR<sup>4</sup>. Přičemž platí, že neznámá částka hotovosti bude ve stejné měně a s čistým vypořádáním hotovosti. Čisté vypořádání probíhá platbou hotovosti a je odlišujícím znakem v rámci úrokových forwardů.

#### Příklad č. 1 Koupená dohoda o forwardové úrokové míře

Příklad na účetní zachycení **koupené** dohody o forwardové úrokové míře v českých korunách k obchodování: mezi bankou a klientem došlo dne 31. 10. 2007 k dojednání koupě

---

<sup>4</sup> PRIBOR (= pražská mezibankovní nabídková sazba) se často používá jako referenční úroková míra, proto tomu nebude jinak ani v tomto příkladu.

tykající se dohody o forwardové úrokové míře (FRA 3 x 6)<sup>5</sup>. Jmenovitá hodnota<sup>6</sup> činí 200 000 Kč a dohodnutá úroková míra je 5,53%.

### Výpočet reálné hodnoty a pozice úrokového forwardu

<b>Typ derivátu:</b>	úrokový forward (FRA 3 x 6)
<b>Jmenovitá hodnota PAR:</b>	200 000 Kč
<b>Dohodnutá úroková míra <math>r_x</math><sup>7</sup>:</b>	5,53%
<b>Kotace FRA:</b>	5,53 % - 5,59 %
<b>Den sjednání dohody:</b>	31. 10. 2008
<b>Datum fixace referenční úrokové míry<sup>8</sup>:</b>	31.1. 2009
<b>Datum vypořádání:</b>	2. 2. 2009

### Kotace dohody o forwardové úrokové míře

Banka v tomto příkladu vystupuje jako strana, která dodává na trh kotaci. Této straně se také říká kupující. Pokud banka dodává na trh kotaci znamená to, že kotuje dané FRA 3 x 6 v určitém rozpětí úrokové míry, v tomto případě jde o kotaci v rozmezí 5,53 % - 5,59 %. Klient banky naopak vystupuje jako strana, která na trhu hledá kotace. Jde o tzv. příjemce. Klient nebo-li příjemce se obrací na banku a ptá se v jakém kurzu je FRA 3 x 6. Z toho vyplývá, že každá kotace FRA má nejen kurz poptávky (5,53 %), ale i kurz nabídky (5,59 %). Kurz poptávky lze vyjádřit jako kurz, za který tedy kotující, v našem případě banka, kupuje FRA a kurz nabídky je naopak kurzem, za který kupující, opět banka, FRA prodává. Z toho vyplývá, že kurz poptávky je nižší než kurz nabídky.

<sup>5</sup> FRA lze charakterizovat jako dohodu na dané období v budoucnu. Dohoda může být označena např. 3 x 6 (tři na šest) nebo 2 x 5 atd. Přičemž první číslo vymezuje období od data uzavření obchodu do začátku úrokového období a druhé číslo pak období od data uzavření obchodu do konce úrokového období. Oba čísla představují počet kalendářních měsíců, nikoli 30 dní. FRA 3 x 6 tudíž znamená, že začátek úrokového období je za 3 měsíce a délka úrokového období jsou opět 3 měsíce (6 – 3). Celkový horizont činí 6 měsíců.

<sup>6</sup> Mezi stranami nefiguruje povinnost poskytnout nebo přijmout jmenovitou hodnotu v jakékoliv podobě.

<sup>7</sup> Dohodnutá nebo-li pevná úroková míra je taková úroková míra, která je rovna forwardové úrokové míře na dané úrokové období v budoucnosti. Osoba, která chce sjednat úrokový forward ji může obdržet přímo od banky, jakožto tvůrce trhu.

<sup>8</sup> Referenční úroková míra je taková úroková míra, která bude na trhu k danému okamžiku blízko počátku úrokového období.

## Vývoj spotové výnosové křivky

Spotová výnosová křivka je názvem pro závislost mezi očekávaný výnosem z daného nástroje do určité splatnosti a samotnou splatností. K dnům uvedeným v tabulce se vyčíslí úroková míra a reálná hodnota FRA, jejíž hodnota bude následně zaúčtována. K těmto výpočtům se použijí smyšlené hodnoty<sup>9</sup>, které představují hodnoty referenční sazby PRIBOR pro tyto splatnosti: 1 den (ON), 1,3,6,9 měsíců a 1 rok (1Y).

Datum	ON	1M	2M	3M	6M	9M	1Y
31. 10. 2008 a 2. 11. 2008	5,39	5,45	5,47	5,49	5,54	6,03	6,21
30. 11. 2008	6,50	6,51	6,44	6,31	6,25	6,01	6,00
31. 12. 2008	4,90	4,94	4,99	5,01	5,21	5,30	5,41
31. 1. 2009 a 2. 2. 2009	3,92	4,00	4,11	4,22	4,81	4,87	5,10
28. 2. 2009	3,55	3,73	3,81	3,89	4,05	4,41	4,90
31. 3. 2009	2,65	2,90	2,99	3,05	3,15	3,95	4,25
30. 4. 2009 a 2. 5. 2009	2,15	2,55	2,75	2,99	3,33	3,65	3,92

Tab. 4.1 Vývoj spotové výnosové křivky

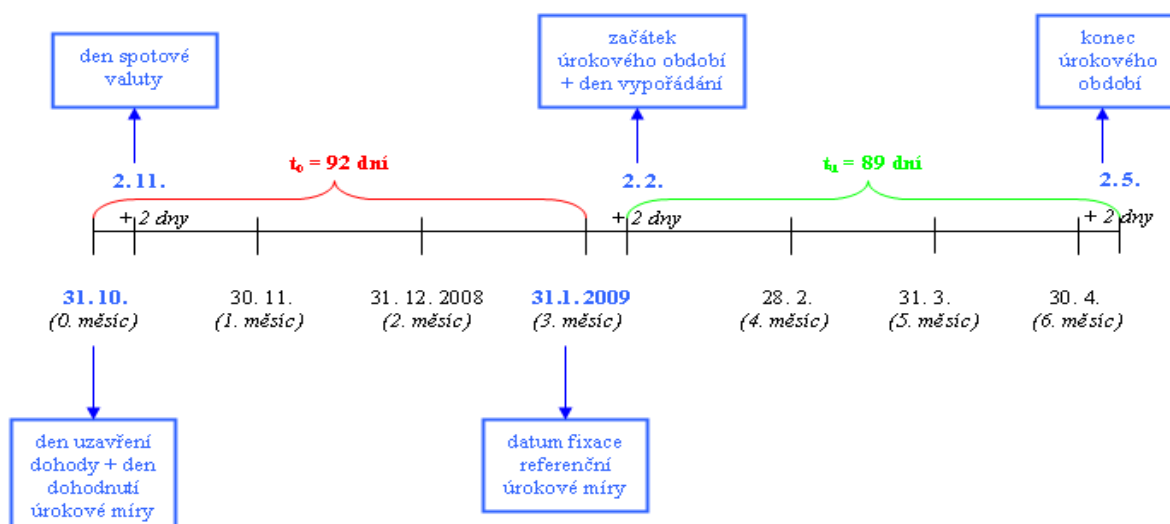
Banka koupila FRA 3 x 6 s očekáváním, že dojde ke zvýšení referenční úrokové míry nad pevně stanovenou úrokovou míru a obdrží tak od prodávajícího FRA určitou vypořádací částku. Z výše uvedené tabulky vyplývá, že hodnoty referenční úrokové míry naopak klesaly. Jaký dopad to bude mít pro banku se ukáže v následujících výpočtech. Než se však k samotným výpočtům dostanu, vytvořím si časové schéma.

## Časové schéma

Nakreslené časové schéma umožní nejen detailní časový pohled na uzavřený obchod, ale i objasní data obsažená v tabulce 4.1 a usnadní tak následné výpočty.

---

<sup>9</sup> Skutečné hodnoty se spočítají podle pokynu, který vydala ČNB - Pravidel pro referenční banky a výpočet (fixing) referenčních úrokových sazeb (PRIBID a PRIBOR).



Obr. 4.2 Časové schéma nelibrového FRA 3 x 6

### Vysvětlivky k časovému schématu:

- $t_0$  ukazuje počet dní od uzavření FRA do dne fixace referenční úrokové míry;
- $t_u$  představuje počet dní úrokového období;
- **den spotové valuty** je takový den, který nastane u nelibrových FRA za dva pracovní dny po dni uzavření obchodu;
- **den fixace referenční úrokové míry  $r_{0;t_u}$**  je dnem, ve kterém dojde k zafixování referenční úrokové míry podle dané tržní spotové úrokové míry, což je v našem případě PRIBOR, a následně k porovnání s pevnou úrokovou mírou; u nelibrového FRA nastane den fixace o dva pracovní dny dříve než začátek úrokového období.
- **den vypořádání** je den, v němž dochází k výplatě vypořádací částky; hodnota, která se vyplácí je úměrná rozdílu mezi pevnou a referenční úrokovou mírou a vyplácí se na začátku úrokového období, což vede k tomu, že částka vypočítaná za dané úrokové období se musí diskontovat z konce na začátek úrokového období;
- **začátek úrokového období** se určí podle dne spotové valuty a to tak, že se přičtou ke dni spotové valuty celé měsíce, přičemž den začátku úrokového období musí padnout na pracovní den;
- **konec úrokového období** se stanoví tak, že ke dni určující začátek úrokového období se přičte určitý počet celých měsíců, přičemž platí, že se nemusí jednat o pracovní den.

Nyní se dostávám k samotným výpočtům forwardové úrokové míry a reálné hodnoty FRA v jednotlivých časových okamžicích.

### Stanovení požadovaných hodnot k 31. 10. 2008

Nejdříve je potřeba pomocí interpolace hodnot PRIBOR určit aktuální spotovou úrokovou míru. Hodnoty potřebné pro interpolaci se získají z tabulky Vývoj výnosové křivky. Interpolace poskytne:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 3M:  $r_{0,t} = 5,49 \%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 3M + 2 dny:  $r_{0,t+2} = 5,492 \%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 6M:  $r_{0,t+t_u} = 5,54 \%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 6M + 2 dny:  $r_{0,t+2+t_u} = 5,542 \%$

### Výpočet forwardové úrokové míry:

$$(1 + r_{0,t} \frac{t}{360})(1 + r_{t,t+t_u} \frac{t_u}{360}) = (1 + r_{0,t+t_u} \frac{t+t_u}{360}) \quad (4.1)$$

$t$  – představuje dobu od sjednání forwardu do dne fixace referenční úrokové míry ve dnech.

$t_u$  – představuje úrokové období ve dnech.

$r_{0,t+t_u}$  – je aktuální spotová úroková míra, a to na období  $t + t_u$ .

$$(1 + r_{0,3} \frac{92}{360})(1 + r_{3,6} \frac{89}{360}) = (1 + r_{0,6} \frac{181}{360})$$

$t = 30$  (listopad) + 31 (prosinec) + 31 (leden) = 92 dní

$t_u = 26$  (únor) + 31 (březen) + 30 (duben) + 2 (květen) = 89 dní

$$(1 + 0,0549 \frac{92}{360})(1 + r_{3,6} \frac{89}{360}) = (1 + 0,0554 \frac{181}{360})$$

$$\underline{\underline{r_{3,6} = 5,514\%}}$$

Forwardová úroková míra k 31. 10. 2008 činí 5,514%.

### Určení reálné hodnoty:

Při určení reálné hodnoty koupené dohody o forwardové úrokové míře budu postupovat nejprve podle **metody A**. Tato metoda je založena na diskontování rozdílové částky  $(r_{t,t+t_u} - r_x) \frac{t_u}{360} PAR$  z  $t + t_u$  k  $t$ . Tímto způsobem se získá částka určená k vypořádání.



Následně proběhne diskontování vypořádací částky z  $t + 2$  k současnosti. Číslo 2 představuje přesah 2 kalendářních dnů. Pokud by mezi dnem vypořádání a dnem fixace bylo více kalendářních dní než pouze 2, pak je nutné nahradit číslo 2 v  $t + 2$  skutečným počtem kalendářních dní, které jsou mezi těmito dvěma okamžiky. Dělá se to tak proto, aby bylo zajištěno dosažení plné hodnoty vypořádací částky ke dni vypořádání, tzn. k  $t + 2$ .

$$P = \frac{(r_{t;t+tu} - r_x) \frac{t_u}{360} PAR}{(1 + r_{0;t+2} \frac{t+2}{360})(1 + r_{t;t+tu} \frac{t_u}{360})} \quad (4.2)$$

$$P = \frac{(0,05514 - 0,0553) \frac{89}{360} 200\,000 \text{ Kč}}{(1 + 0,05492 \frac{92+2}{360})(1 + 0,05514 \frac{89}{360})} = -7,69 \text{ Kč} = \underline{\underline{-8 \text{ Kč}}}$$

Nyní se podívám, jestli nastane shodný výsledek i v případě, kdy použiji pro výpočet reálné hodnoty **metodu B**. Tato metoda umožňuje stanovit reálnou hodnotu koupené FRA pomocí rozdílu mezi reálnou hodnotou poskytnutého vkladu se splatností  $t + 2$  a reálnou hodnotou přijatého vkladu a to se splatností  $t + 2 + t_u$ . Jinými slovy jde o rozdíl mezi jmenovitými hodnotami dlouhodobého a krátkodobého podkladového instrumentu diskontovaného na současnost.

$$P = \frac{PAR}{1 + r_{0;t+2} \frac{t+2}{360}} - \frac{(1 + r_x \frac{t_u}{360}) PAR}{1 + r_{0;t+2+t_u} \frac{t+2+t_u}{360}} \quad (4.3)$$

$$P = \frac{200\,000 \text{ Kč}}{1 + 0,05492 \frac{92+2}{360}} - \frac{(1 + 0,0553 \frac{89}{360}) 200\,000 \text{ Kč}}{1 + 0,05542 \frac{92+2+89}{360}} =$$

$$= 197\,172 - 197\,179 = \underline{\underline{-7 \text{ Kč}}}$$

Výsledky obou metod se zcela neshodují, ale protože jejich rozdíl je nepatrný, lze říci, že poskytují skoro stejný výsledek. I když je metoda A považována za přesnější ukazatel reálné hodnoty koupené dohody o forwardové úrokové míře, v praxi je více využívána

metoda B a z tohoto důvodu budu reálnou hodnotu v následujících výpočtech stanovovat touto metodou.

**Reálná hodnota k 31. 10. 2008 činí – 7 Kč.**

### **Stanovení požadovaných hodnot k 30. 11. 2008**

Interpolace hodnot PRIBOR poskytne tyto údaje:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 2M:  $r_{0;t} = 6,44 \%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 2M + 2 dny:  $r_{0;t+2} = 6,438 \%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 5M:  $r_{0;t+tu} = 6,269 \%^{10}$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 5M + 2 dny:  $r_{0;t+2+tu} = 6,267 \%$

### **Výpočet forwardové úrokové míry:**

$$(1 + r_{0;t} \frac{t}{360})(1 + r_{t;t+tu} \frac{t_u}{360}) = (1 + r_{0;t+tu} \frac{t+t_u}{360})$$

$$(1 + r_{0;2} \frac{62}{360})(1 + r_{2;5} \frac{89}{360}) = (1 + r_{0;5} \frac{151}{360})$$

$t = 31$  (prosinec) + 31 (leden) = 62 dní

$t_u = 26$  (únor) + 31 (březen) + 30 (duben) + 2 (květen) = 89 dní

$$(1 + 0,0644 \frac{62}{360})(1 + r_{2;5} \frac{89}{360}) = (1 + 0,06269 \frac{151}{360})$$

$$\underline{\underline{r_{2;5} = 6,083\%}}$$

<sup>10</sup> Ukázka výpočtu hodnoty, např.  $r_{0;t+tu}$ , pomocí interpolace hodnot PRIBOR:

$$r_{0;5} = 6,31 + (6,25 - 6,31) \frac{31 + 31}{31 + 31 + 28} = 6,269\% \text{ Přičemž platí, že ke každému dalšímu datu, ke kterému}$$

budu počítat reálnou hodnotu FRA, se budou hodnoty ve vzorci měnit, a to např. v závislosti na počtu dní do dne fixace referenční úrokové míry.

### Určení reálné hodnoty:

$$P = \frac{PAR}{1 + r_{0;t+2} \frac{t+2}{360}} - \frac{(1 + r_x \frac{t_u}{360}) PAR}{1 + r_{0;t+2+t_u} \frac{t+2+t_u}{360}}$$
$$P = \frac{200\,000\text{ Kč}}{1 + 0,06438 \frac{62+2}{360}} - \frac{(1 + 0,0553 \frac{89}{360}) 200\,000\text{ Kč}}{1 + 0,06267 \frac{62+2+89}{360}} =$$
$$= 197\,737\text{ Kč} - 197\,627\text{ Kč} = \underline{\underline{+263\text{ Kč}}}$$

### Stanovení požadovaných hodnot k 31. 12. 2008

Interpolace hodnot PRIBOR poskytne tyto údaje:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 1M:  $r_{0;t} = 4,94\%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 1M + 2 dny:  $r_{0;t+2} = 4,944\%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 4M:  $r_{0;t+t_u} = 5,083\%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 4M + 2 dny:  $r_{0;t+2+t_u} = 5,088\%$

### Výpočet forwardové úrokové míry:

$$(1 + r_{0;t} \frac{t}{360})(1 + r_{t;t+t_u} \frac{t_u}{360}) = (1 + r_{0;t+t_u} \frac{t+t_u}{360})$$

$$(1 + r_{0;1} \frac{31}{360})(1 + r_{1;4} \frac{89}{360}) = (1 + r_{0;4} \frac{120}{360})$$

$t = 31$  (leden) dní

$t_u = 26$  (únor) +  $31$  (březen) +  $30$  (duben) +  $2$  (květen) =  $89$  dní

$$(1 + 0,0494 \frac{31}{360})(1 + r_{1;4} \frac{89}{360}) = (1 + 0,05083 \frac{120}{360})$$

$$\underline{\underline{r_{1;4} = 5,11\%}}$$

### Určení reálné hodnoty:

$$P = \frac{PAR}{1 + r_{0;t+2} \frac{t+2}{360}} - \frac{(1 + r_x \frac{t_u}{360}) PAR}{1 + r_{0;t+2+t_u} \frac{t+2+t_u}{360}}$$
$$P = \frac{200\,000\text{ Kč}}{1 + 0,04944 \frac{31+2}{360}} - \frac{(1 + 0,0553 \frac{89}{360}) 200\,000\text{ Kč}}{1 + 0,05088 \frac{31+2+89}{360}} =$$
$$= 199\,098\text{ Kč} - 199\,298\text{ Kč} = \underline{\underline{-200\text{ Kč}}}$$

### Stanovení požadovaných hodnot k 31. 1. 2009

Interpolace hodnot PRIBOR poskytne tyto údaje:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 0M:  $r_{0;t} = 3,92\%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 0M + 2 dny:  $r_{0;t+2} = 3,926\%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 3M:  $r_{0;t+t_u} = 4,22\%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 3M + 2 dny:  $r_{0;t+2+t_u} = 4,232\%$

### Výpočet forwardové úrokové míry:

$$(1 + r_{0;t} \frac{t}{360})(1 + r_{t;t+t_u} \frac{t_u}{360}) = (1 + r_{0;t+t_u} \frac{t+t_u}{360})$$
$$(1 + r_{0;0} \frac{0}{360})(1 + r_{0;3} \frac{89}{360}) = (1 + r_{0;3} \frac{89}{360})$$

$t = 0$  dní

$t_u = 26$  (únor) + 31 (březen) + 30 (duben) + 2 (květen) = 89 dní

$$(1 + 0,0392 \frac{0}{360})(1 + r_{0;3} \frac{89}{360}) = (1 + 0,0422 \frac{89}{360})$$
$$\underline{\underline{r_{0;3} = 4,22\%}}$$

### Určení reálné hodnoty:

$$P = \frac{PAR}{1 + r_{0;t+2} \frac{t+2}{360}} - \frac{(1 + r_x \frac{t_u}{360}) PAR}{1 + r_{0;t+2+t_u} \frac{t+2+t_u}{360}}$$
$$P = \frac{200\,000\,Kč}{1 + 0,03926 \frac{0+2}{360}} - \frac{(1 + 0,0553 \frac{89}{360}) 200\,000\,Kč}{1 + 0,04232 \frac{0+2+89}{360}} =$$
$$= 199\,956\,Kč - 200\,588\,Kč = \underline{\underline{-632\,Kč}}$$

Po výpočtech reálných hodnot můžu nyní přistoupit k zaúčtování celého obchodu, přičemž v praxi by účetní účtovala o jednotlivých krocích průběžně, ale z důvodu lepšího pochopení celé problematiky jsme postupovala takto.

Nejdříve jsem si naformulovala jednotlivé účetní případy, ke kterým jsem posléze vypočetla příslušné hodnoty. Poté jsem sestavila obecné schéma účtování, které, dle mého názoru, usnadní pochopení účetního zachycení zejména změn reálných hodnot dohody o budoucí úrokové míře. Nakonec jsem jednotlivé účetní případy zachytila na jednotlivé účty.

### Zaúčtování koupené dohody o forwardové úrokové míře 3 x 6

Číslo	Účetní případ	Kč
1.	Hodnota FRA 3 x 6 k 31. 10. 2008	
	a) zaúčtování reálné hodnoty FRA	- 7
	b) zaúčtování pohledávky	197 172
	c) zaúčtování závazky	197 179
2.	Přecenění FRA k 30. 11. 2008	
	a) zaúčtování změny reálné hodnoty FRA	270 <sup>11</sup>
	b) zaúčtování změny pohledávky	565 <sup>12</sup>
	c) zaúčtování závazky	448 <sup>13</sup>
3.	Přecenění FRA k 31. 12. 2008	
	a) zaúčtování změny reálné hodnoty FRA	- 463 <sup>14</sup>
	b) zaúčtování změny pohledávky	1 361 <sup>15</sup>
	c) zaúčtování závazky	1 671 <sup>16</sup>
4.	Přecenění FRA k 31. 1. 2009	
	a) zaúčtování změny reálné hodnoty FRA	- 432
	b) zaúčtování změny pohledávky	858
	c) zaúčtování závazky	1 290
	d) přeúčtování závazku vzniklého ze změn RH	632
	e) zrušení pohledávky v podrozvahové evidenci	199 956 <sup>17</sup>
	f) zrušení závazku v podrozvahové evidenci	200 588
5.	Zaúčtování naběhlých úroků od 31. 1. do 2. 2. 2009 ze závazku ve výši 632 Kč	1
6.	Vypořádání koupené dohody	633 <sup>18</sup>

<sup>11</sup> 263 Kč (změna původní hodnoty k 30.11.) – (- 7 Kč) (původní hodnota k 31.10.) = 270 Kč.

<sup>12</sup> 197 737 Kč – 197 172 Kč = 565 Kč.

<sup>13</sup> 197 627 Kč – 197 179 Kč = 448 Kč.

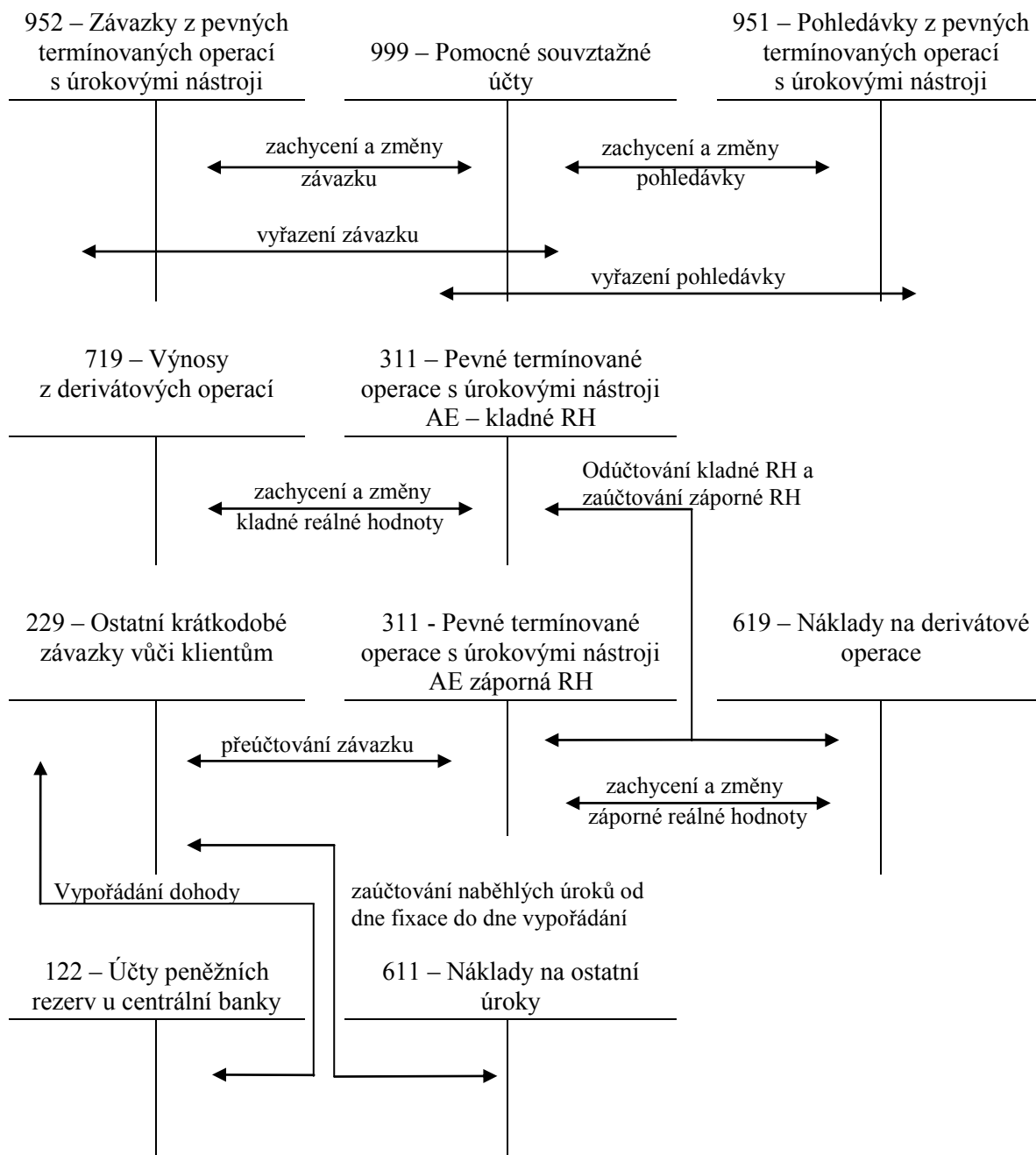
<sup>14</sup> - 200 Kč – 263 Kč = - 463 Kč a obdobně se získá i hodnota změny reálné hodnoty k 31. 1. 2009.

<sup>15</sup> 199 098 Kč – 197 737 Kč = 1 361 Kč.

<sup>16</sup> 199 298 Kč – 197 627 Kč = 1 671 Kč.

<sup>17</sup> 197 172 Kč + 565 Kč + 1361 Kč + 858 Kč = 199 956 Kč. Výsledná částka se rovná částce poslední změny pohledávky k 31. 1. 2009, a to je kontrola, že změny připisovány na účet 951 jsou správně vyčísleny. Obdobně se získá i částka závazku, která se taktéž musí rovnat částce poslední změny závazku k 31. 1. 2009.

## Obecné schéma účtování



<sup>18</sup> Vypořádání je ve výši 633 Kč, což znamená, že došlo ke sečtení částek 632 Kč (závazek vzniklý ze změn reálného hodnoty) + 1 Kč (naběhlé úroky).

### Zaúčtování jednotlivých položek z tabulky

952 – Závazky z pevných termínovaných operací s úrokovými nástroji		999 – Pomocné souvztažné účty		951 – Pohledávky z pevných termínovaných operací s úrokovými nástroji	
4f) 200 588,-	1c) 197 179,- 2c) 448,- 3c) 1 671,- 4c) 1 290,-	1c) 197 179,- 2c) 448,- 3c) 1 671,- 4c) 1 290,- 4e) 199 956,-	1b) 197 172,- 2b) 565,- 3b) 1 361,- 4b) 858,- 4f) 200 588,-	1b) 197 172,- 2b) 565,- 3b) 1 361,- 4b) 858,-	4e) 199 956,-
719 – Výnosy z derivátových operací		311 – Pevné termínované operace s úrokovými nástroji AE – kladné RH			
		2a) 270,-	2a) 263,- 3a) 263,-		
229 – Ostatní krátkodobé závazky vůči klientům		311 – Pevné termínované operace s úrokovými nástroji AE záporná RH		619 – Náklady na derivátové operace	
6) 633,-	4d) 632,- 5) 1,-	2a) 7,- 4d) 632,-	1a) 7,- 3a) 200,- 4a) 432,-	1a) 7,- 3a) 463,- 4a) 432,-	
122 – Účty peněžních rezerv u centrální banky		611 – Náklady na ostatní úroky			
		6) 633,-	5) 1,-		

Z výsledků je zřejmé, že spekulace na růst úrokových měr nebyla úspěšná. Jelikož se úrokové míry snížily, musela banka uhradit klientovi vypořádací částku ve výši 633 Kč.

Ztráta z derivátových operací ve výši 632 Kč je ztrátou daňově uznatelnou, kterou banka bude moci uplatnit oproti obecnému základu daně.



## 4.2 Účetní zachycení zajišťovacího derivátu

Na předchozím příkladu jsem ukázala problematiku účetního zachycení koupené dohody o forwardové úrokové míře, kterou lze zařadit mezi deriváty k obchodování. Nyní se však budu zabývat dalším druhem derivátu, a to zajišťovacím derivátem. Aby čtenář, mohl porovnat rozdíl mezi účetním zachycením obou typů derivátů, objeví se v příkladu opět koupená dohoda o forwardové úrokové míře, ale s tím rozdílem, že půjde o zajišťovací koupenou dohodu o forwardové úrokové míře. Pro lepší srovnání budu vycházet ze stejných podmínek, jaké byly v předchozím příkladu, což znamená, že opět půjde o FRA 3 x 6 s jmenovitou hodnotou 200 000 Kč a dohodnutou úrokovou mírou 5,53 %.

### Příklad č. 2 Zajišťovací koupená dohoda o forwardové úrokové míře

Příklad na účetní zachycení **zajišťovací koupené** dohody o forwardové úrokové míře v českých korunách: mezi bankou a klientem došlo dne 31. 10. 2007 k dojednání zajišťovací koupě týkající se dohody o forwardové úrokové míře (FRA 3 x 6) za použití metody zajištění reálné hodnoty. Přičemž zajišťovanými nástroji jsou poskytnutý 6 měsíční úvěr od 31. 10. 2008 do 2. 5. 2009 v částce 197 179<sup>19</sup> Kč a přijatý 3 měsíční úvěr na období od 31. 10. 2008 do 2. 2. 2009 v částce 197 172 Kč. JH činí 200 000 Kč a dohodnutá úroková míra je 5,53%.

#### Výpočet reálné hodnoty a pozice úrokového forwardu

<b>Zajišťovací derivát<sup>20</sup>:</b>	koupená dohoda o forwardové úrokové míře (FRA 3 x 6)
<b>Zajišťované nástroje:</b>	1) poskytnutý 6 měsíční úvěr 2) přijatý 3 měsíční úvěr
<b>Jmenovitá hodnota PAR:</b>	200 000 Kč
<b>Dohodnutá úroková míra <math>r_x</math>:</b>	5,53%
<b>Kotace FRA:</b>	5,53 % - 5,59 %
<b>Den sjednání dohody:</b>	31. 10. 2008
<b>Datum fixace referenční úrokové míry:</b>	31.1. 2009
<b>Datum vypořádání:</b>	2. 2. 2009

<sup>19</sup> Hodnota poskytnutého úvěru je rovna hodnotě závazku zaúčtované k 31. 10. 2008. Obdobně to samé platí i pro přijatý úvěr, jehož hodnota je shodná s hodnotou pohledávky evidované k 31. 10. 2008.

<sup>20</sup> V uvedeném příkladu vystupuje FRA 3 x 6 jako zajišťovací derivát, a to od 31. 10. 2008 do 31. 1. 2009. Po uplynutí této doby končí FRA a tím pádem končí i zajišťování pomocí tohoto instrumentu.

I v tomto příkladu se bude vycházet z Tab. 4. 1 Vývoj spotové výnosové křivky, která, tak jako v předchozím příkladu, bude důležitá pro výpočty reálných hodnot nejen zajišťovacího nástroje ale i zajišťovaných položek. Pro výpočet časových hodnot se opět využije Obr. 4. 2 Časové schéma nelibrového FRA 3 x 6.

### Stanovení forwardové úrokové míry a reálné hodnoty

Postup pro výpočet forwardové úrokové míry i reálné hodnoty zajišťovacího derivátu bude totožný s postupem v předchozím příkladu. Jelikož jsem nastavila pro příklad totožné hodnoty, jaké byly v tom předcházejícím, budou i výsledné hodnoty úrokové míry a reálné hodnoty FRA stejné. Z tohoto důvodu se budu nyní zabývat pouze stanovením reálných hodnot zajišťovaných položek, přičemž budu abstrahovat od změn úvěrového rizika úvěrů.

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 31. 10. 2008

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotová úroková míra pro splatnost 3M + 2 dny:  $r_{0; t+2} = 5,492\%$
- aktuální spotová úroková míra pro splatnost 6M + 2 dny:  $r_{0; t+2+t_u} = 5,542\%$

Reálná hodnota **poskytnutého úvěru**

$$P = \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0; t+2+t_u} \frac{t + 2 + t_u}{360}} \quad (4.4)$$

$t = 30$  (listopad) + 31 (prosinec) + 31 (leden) = 92 dní

$t_u = 26$  (únor) + 31 (březen) + 30 (duben) + 2 (květen) = 89 dní

$$\text{konečná hodnota} = \text{poč. hodnota} \left( 1 + \frac{t + t_u + 2}{360} r_{0; t+2+t_u} \right)^{21} = 197\,179 \left( 1 + \frac{183}{360} 0,05542 \right)^{21}$$

$$\text{konečná hodnota} = \underline{\underline{202\,734\,Kč}}$$

$$P = \frac{202\,734\,Kč}{1 + 0,05542 \frac{92 + 2 + 89}{360}} = \underline{\underline{197\,179\,Kč}}$$

<sup>21</sup> Vzorec, který jsem uvedla se dá považovat za smyšlený, protože jsem ho nenašla v mnou využívané literatuře. Myslím, že je ale důležitý pro vysvětlení hodnot potřebných k výpočtu konečné hodnoty.

Reálná hodnota **přijaté**ho úvěru

$$P = - \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0;t+2} \frac{t+2}{360}} \quad (4.5)$$

$$\text{konečná hodnota} = \text{poč. hodnota} \left( 1 + \frac{(t+2)}{360} r_{0;t+2} \right) = 197\,172 \text{ Kč} \left( 1 + \frac{94}{360} 0,05492 \right)$$

$$\text{konečná hodnota} = \underline{\underline{200\,000 \text{ Kč}}}$$

$$P = - \frac{200\,000 \text{ Kč}}{1 + 0,05492 \frac{92+2}{360}} = - \underline{\underline{197\,172 \text{ Kč}}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 30. 11. 2008

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 2M + 2 dny:  $r_{0;t+2} = 6,438\%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 5M + 2 dny:  $r_{0;t+2+t_u} = 6,267\%$

Reálná hodnota **poskytnuté**ho úvěru

$$P = - \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0;t+2+t_u} \frac{t+2+t_u}{360}}$$

$$t = 31 \text{ (prosinec)} + 31 \text{ (leden)} = 62 \text{ dní}$$

$$t_u = 26 \text{ (únor)} + 31 \text{ (březen)} + 30 \text{ (duben)} + 2 \text{ (květen)} = 89 \text{ dní}$$

$$P = - \frac{202\,734 \text{ Kč}}{1 + 0,06267 \frac{62+2+89}{360}} = - \underline{\underline{197\,474 \text{ Kč}}}$$

Reálná hodnota **přijaté**ho úvěru

$$P = - \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0;t+2} \frac{t+2}{360}}$$

$$P = -\frac{200\,000\text{ Kč}}{1 + 0,06438 \frac{62+2}{360}} = \underline{\underline{-197\,737\text{ Kč}}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 31. 12. 2008

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 1M + 2 dny:  $r_{0; t+2} = 4,944 \%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 4M + 2 dny:  $r_{0; t+2+ t_u} = 5,088 \%$

Reálná hodnota **poskytnutého úvěru**

$$P = \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0; t+2+ t_u} \frac{t+2+ t_u}{360}}$$

$t = 31$  (leden) dní

$t_u = 26$  (únor) +  $31$  (březen) +  $30$  (duben) +  $2$  (květen) =  $89$  dní

$$P = \frac{202\,734\text{ Kč}}{1 + 0,05088 \frac{31+2+89}{360}} = \underline{\underline{199\,298\text{ Kč}}}$$

Reálná hodnota **přijatého úvěru**

$$P = -\frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0; t+2} \frac{t+2}{360}}$$

$$P = -\frac{200\,000\text{ Kč}}{1 + 0,04944 \frac{31+2}{360}} = \underline{\underline{-199\,098\text{ Kč}}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 31. 1. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 0M + 2 dny:  $r_{0; t+2} = 3,926 \%$
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 3M + 2 dny:  $r_{0; t+2+ t_u} = 4,232 \%$

### Reálná hodnota **poskytnutého úvěru**

$$P = \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0;t+2+t_u} \frac{t+2+t_u}{360}}$$

t = 0 dní

t<sub>u</sub> = 26 (únor) + 31 (březen) + 30 (duben) + 2 (květen) = 89 dní

$$P = \frac{202\,734 \text{ Kč}}{1 + 0,04232 \frac{0+2+89}{360}} = \underline{\underline{200\,588 \text{ Kč}}}$$

### Reálná hodnota **přijatého úvěru**

$$P = - \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0;t+2} \frac{t+2}{360}}$$

$$P = - \frac{200\,000 \text{ Kč}}{1 + 0,03926 \frac{0+2}{360}} = \underline{\underline{-199\,956 \text{ Kč}}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 2. 2. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 0M: r<sub>0;t</sub> = 3,92 %
- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 3M: r<sub>0;t+t<sub>u</sub></sub> = 4,22 %

### Reálná hodnota **poskytnutého úvěru**

$$P = \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0;t+t_u} \frac{t+t_u}{360}}$$

t = 0 dní

t<sub>u</sub> = 26 (únor) + 31 (březen) + 30 (duben) + 2 (květen) = 89 dní

$$P = \frac{202\,734 \text{ Kč}}{1 + 0,0422 \frac{89}{360}} = \underline{\underline{200\,641 \text{ Kč}}}$$

Reálná hodnota **přijatého úvěru**

$$P = - \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0,t} \frac{t}{360}}$$

$$P = - \frac{200\,000 \text{ Kč}}{1 + 0,0392 \frac{0}{360}} = - \underline{\underline{200\,000 \text{ Kč}}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 28. 2. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 2M:  $r_{0,t+t_u} = 3,81 \%$

Reálná hodnota **poskytnutého úvěru**

$$P = \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0,t+t_u} \frac{t + t_u}{360}}$$

$t = 0$  dní

$t_u = 31$  (březen) + 30 (duben) + 2 (květen) = 63 dní

$$P = \frac{202\,734 \text{ Kč}}{1 + 0,0381 \frac{63}{360}} = \underline{\underline{201\,391 \text{ Kč}}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 31. 3. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 1M:  $r_{0,t+t_u} = 2,90 \%$

Reálná hodnota **poskytnutého úvěru**

$$P = \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0,t+t_u} \frac{t + t_u}{360}}$$

$t = 0$  dní

$t_u = 30$  (duben) + 2 (květen) = 32 dní

$$P = \frac{202\,734\,Kč}{1 + 0,0290 \frac{32}{360}} = \underline{\underline{202\,213\,Kč}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 30. 4. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 0M:  $r_{0; t+t_u} = 2,15 \%$

Reálná hodnota **poskytnutého úvěru**

$$P = \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0; t+t_u} \frac{t + t_u}{360}}$$

$t = 0$  dní

$t_u = 2$  dny

$$P = \frac{202\,734\,Kč}{1 + 0,0215 \frac{2}{360}} = \underline{\underline{202\,710\,Kč}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 2. 5. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 0M:  $r_{0; t+t_u} = 2,15 \%$

Reálná hodnota **poskytnutého úvěru**

$$P = \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0; t+t_u} \frac{t + t_u}{360}}$$

$t = t_u = 0$  dní

$$P = \frac{202\,734\,Kč}{1 + 0,0215 \frac{0}{360}} = \underline{\underline{202\,734\,Kč}}$$

Od začátku do konce úrokového období, tj. od 2. 2. do 2. 5. 2009, jsem vyčíslila reálnou hodnotu dobíhajícího poskytnutého úvěru. Doposud jsme abstrahovala od možnosti přijetí dalšího úvěru na zbývajících tří měsíčních obdobích. Jelikož je tato transakce v praxi možná, předpokládám, že by banka souhlasila s přijetím úvěru. Tímto krokem může banka totiž prodloužit zajištění proti úrokovému riziku po dobu doběhnutí poskytnutého úvěru. Z toho vyplývá, že lze zajištění prodloužit až na celé úrokové období daného FRA.

Banka sjednala k 31. 1. 2009 přijetí úvěru na období od 2. 2. do 5. 2. 2009 v počáteční výši 200 641 Kč<sup>22</sup>.

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 2. 2. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotová úroková míra pro splatnost 3M:  $r_{0; t+tu} = 4,22 \%$

Reálná hodnota **přijátého úvěru**

$$P = - \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0; t+tu} \frac{t + t_u}{360}}$$

$t = 0$  dní

$t_u = 26$  (únor) + 31 (březen) + 30 (duben) + 2 (květen) = 89 dní

$$\text{konečná hodnota} = \text{poč. hodnota} \left( 1 + \frac{t + t_u}{360} r_{0; t+tu} \right) = 200\,641 \text{ Kč} \left( 1 + \frac{89}{360} 0,0422 \right)$$

$$\text{konečná hodnota} = \underline{\underline{202\,734 \text{ Kč}}}$$

$$P = - \frac{202\,734 \text{ Kč}}{1 + 0,0422 \frac{89}{360}} = - \underline{\underline{200\,641 \text{ Kč}}}$$

Vzorec pro výpočet reálné hodnoty přijátého úvěru k 2. 2. 2009 se musel oproti vzorci (4.5) pro výpočet reálné hodnoty přijátého úvěru k 31. 10. 2009 upravit, a to z toho důvodu, že druhý přijatý úvěr byl bankou přijat po skončení období  $t$  a na začátku úrokového období

<sup>22</sup> JH přijátého úvěru k 2. 2. 2009 + vypořádací částka FRA = 200 000 Kč + 641 Kč = 200 641 Kč



$t_u$ . Upravený vzorec je až na znaménko mínus totožný s vzorcem pro výpočet reálné hodnoty poskytnutého úvěru.

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 28. 2. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotová úroková míra pro splatnost 2M:  $r_{0; t+tu} = 3,81 \%$

Reálná hodnota **přijatého úvěru**

$$P = - \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0; t+tu} \frac{t + t_u}{360}}$$

$t = 0$  dní

$t_u = 31$  (březen) + 30 (duben) + 2 (květen) = 63 dní

$$P = - \frac{202\,734\,Kč}{1 + 0,0381 \frac{63}{360}} = - \underline{\underline{201\,391\,Kč}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 31. 3. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotová úroková míra pro splatnost 1M:  $r_{0; t+tu} = 2,90 \%$

Reálná hodnota **přijatého úvěru**

$$P = - \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0; t+tu} \frac{t + t_u}{360}}$$

$t = 0$  dní

$t_u = 30$  (duben) + 2 (květen) = 32 dní

$$P = - \frac{202\,734\,Kč}{1 + 0,0290 \frac{32}{360}} = - \underline{\underline{202\,213\,Kč}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 30. 4. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 0M:  $r_{0; t+t_u} = 2,15 \%$

Reálná hodnota **přijátého úvěru**

$$P = - \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0; t+t_u} \frac{t + t_u}{360}}$$

$t = 0$  dní

$t_u = 2$  dny

$$P = - \frac{202\,734 \text{ Kč}}{1 + 0,0215 \frac{2}{360}} = - \underline{\underline{202\,710 \text{ Kč}}}$$

### Výpočet reálných hodnot zajišťovaných položek k 2. 5. 2009

Potřebné interpolace hodnot PRIBOR:

- aktuální spotovou úrokovou míru pro splatnost 0M:  $r_{0; t+t_u} = 2,15 \%$

Reálná hodnota **přijátého úvěru**

$$P = - \frac{\text{kon. hodnota}}{1 + r_{0; t+t_u} \frac{t + t_u}{360}}$$

$t = t_u = 0$  dní

$$P = - \frac{202\,734 \text{ Kč}}{1 + 0,0215 \frac{0}{360}} = - \underline{\underline{202\,734 \text{ Kč}}}$$

Pokud porovnáme konečnou hodnotu druhého přijátého úvěru s konečnou hodnotou poskytnutého úvěru zjistíme, že jejich hodnoty se až na znaménko shodují. Lze říci, že tento příklad je ukázkou 100 % zajištění.

### **Zaúčtování zajišťovací koupenné dohody o forwardové úrokové míře 3 x 6**

Nyní si naformuluji jednotlivé účetní případy a k vyčíslení jejich hodnot využiji částky, které jsem si výše vypočítala. V praxi by účetní jednotka účtovala navíc o skutečnostech týkajících se FRA 3 x 6. Jelikož by bylo účetní zachycení týkající se FRA 3 x 6 včetně hodnot totožné s vykázáním v předchozím příkladu, abstrahovala jsem od něj. Budu se věnovat pouze účetnímu zachycení jednotlivých skutečností týkajících se zajišťovaných nástrojů.

<b>Číslo</b>	<b>Účetní případ</b>	<b>Kč</b>
1.	Příslib poskytnutí úvěru na období od 31. 10. 2008 do 2. 5. 2009	197 179
2.	Přijatý příslib úvěru na období od 31. 10. 2008 do 2. 2. 2009	197 172
3.	Počáteční zúčtování k 31. 10. 2008: a) poskytnutého úvěru b) přijatého úvěru c) odúčtování poskytnutého příslibu úvěru d) odúčtování přijatého příslibu úvěru	197 179 197 172 197 179 197 172
4.	Změna reálné hodnoty k 30. 11. 2008 <sup>23</sup> : a) poskytnutého úvěru b) přijatého úvěru	295 <sup>24</sup> - 565 <sup>25</sup>
5.	Změna reálné hodnoty k 31. 12. 2008: a) poskytnutého úvěru b) přijatého úvěru	1 824 <sup>26</sup> - 1 361
6.	Účetní operace k 31. 1. 2009: a) změna reálné hodnoty poskytnutého úvěru b) změna reálné hodnoty přijatého úvěru c) přijatý příslib úvěru na období od 2. 2. do 5. 2. 2009	1 290 - 858 200 641

<sup>23</sup> Změna reálné hodnoty vyplývá z potřeby přecenění poskytnutého a přijatého úvěru z titulu naběhlých úroků a úrokového rizika.

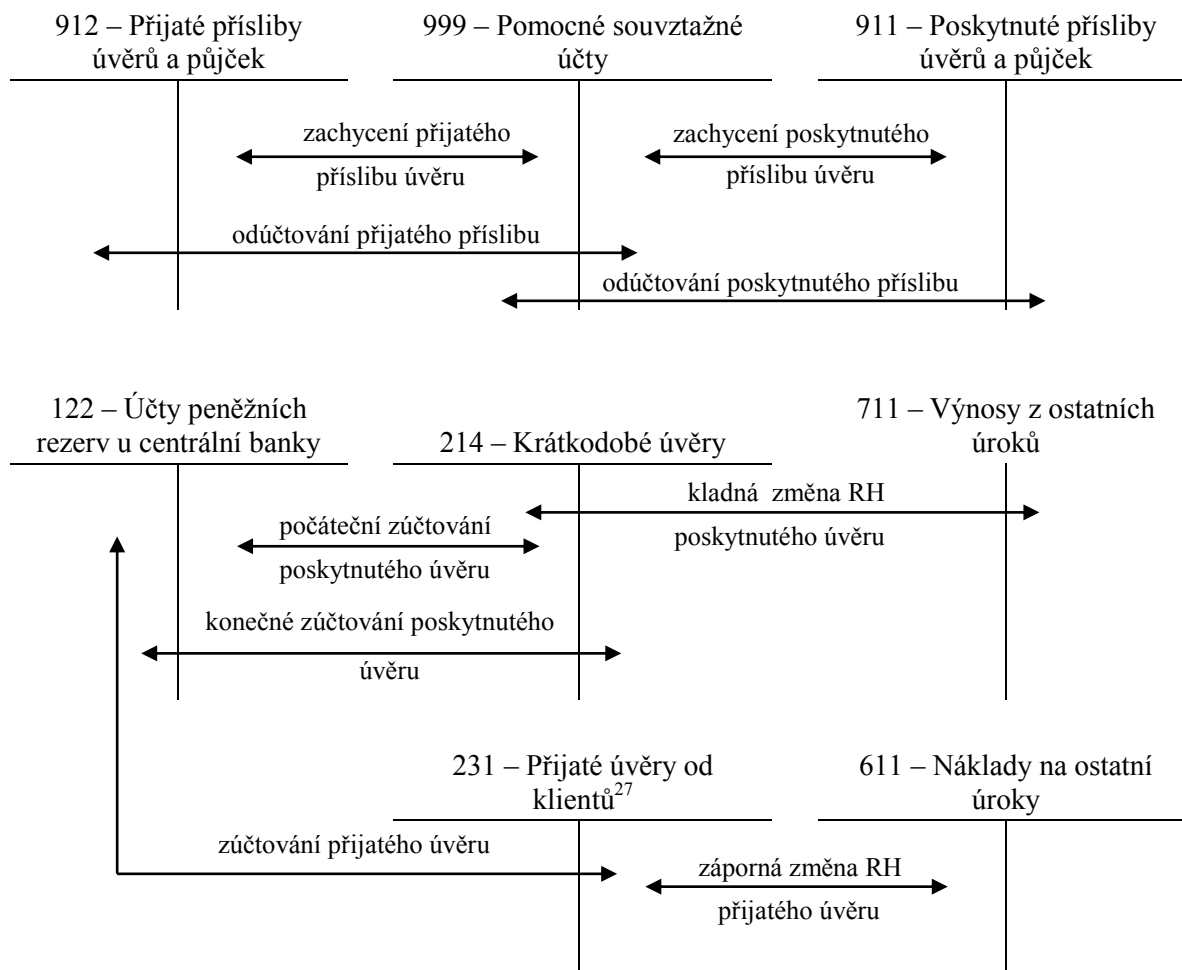
<sup>24</sup> 295 Kč = 197 474 Kč (reálná hodnota k 30. 11. 2008) - 197 179 Kč (reálná hodnota k 31. 10. 2008)

<sup>25</sup> - 565 Kč = - 197 737 Kč - (- 197 172 Kč)

<sup>26</sup> 1 824 Kč = 199 298 Kč (reálná hodnota k 31. 12. 2008) - 197 474 Kč. Obdobně se vyčíslí i zbylé změny reálných hodnot.

7.	Změna reálné hodnoty k 2. 2. 2009: a) poskytnutého úvěru b) přijatého úvěru	53 - 44
8.	Další účetní operace k 2. 2. 2009: a) konečné zúčtování přijatého úvěru na období od 31. 10. 2008 do 2. 2. 2009, včetně úroků b) počáteční zúčtování přijatého úvěru c) odúčtování přijatého příslibu úvěru	200 000  200 641 200 641
9.	Zachycení úroků od 3. 2. do 28. 2. 2009 z: a) poskytnutého úvěru b) přijatého úvěru	750 - 750
10.	Zachycení úroků k 31. 3. 2009 z: a) poskytnutého úvěru b) přijatého úvěru	822 - 822
11.	Zachycení úroků k 30. 4. 2009 z: a) poskytnutého úvěru b) přijatého úvěru	497 - 497
12.	Zachycení úroků k 2. 5. 2009 z: a) poskytnutého úvěru b) přijatého úvěru	24 - 24
13.	Konečné zúčtování: a) poskytnutého úvěru včetně úroků b) přijatého úvěru včetně úroků	202 734 202 734

## Obecné schéma účtování



<sup>27</sup> Konečné zúčtování přijatého úvěru by se zaúčtovalo na opačných stranách obou účtů.

### Zaúčtování jednotlivých položek z tabulky

912 – Přijaté přísliby úvěrů a půjček		999 – Pomocné souvztažné účty		911 – Poskytnuté přísliby úvěrů a půjček	
3d) 197 172,-	2) 197 172,-	2) 197 172,-	1) 197 179,-	1) 197 179,-	3c) 197 179,-
8c) 200 641,-	6c) 200 641,-	3c) 197 179,-	3d) 197 172,-		
		6c) 200 641,-	8c) 200 641,-		
122 – Účty peněžních rezerv u centrální banky		214 – Krátkodobé úvěry		711 – Výnosy z ostatních úroků	
3b) 197 172,-	3a) 197 179,-	3a) 197 179,-	13a) 202 734,-	4a) 295,-	
8b) 200 641,-	8a) 200 000,-	4a) 295,-		5a) 1 824,-	
13a) 202 734,-	13b) 202 734,-	5a) 1 824,-		6a) 1 290,-	
		6a) 1 290,-		7a) 53,-	
		7a) 53,-		9a) 750,-	
		9a) 750,-		10a) 822,-	
		10a) 822,-		11a) 497,-	
		11a) 497,-		12a) 24,-	
		12a) 24,-			
					Σ 5 555,-
		231 – Přijaté úvěry od klientů		611 – Náklady na ostatní úroky	
		8a) 200 000,-	3b) 197 172,-	4b) 565,-	
			4b) 565,-	5b) 1 361,-	
			5b) 1 361,-	6b) 858,-	
			6b) 858,-	7b) 44,-	
			7b) 44,-	9b) 750,-	
		13b) 202 734,-	8b) 200 641,-	10b) 822,-	
			9b) 750,-	11b) 497,-	
			10b) 822,-	12b) 24,-	
			11b) 497,-		
			12b) 24,-	Σ 4 921,-	

Po porovnání výnosového účtu 711 s nákladovým účtem 611 se ukázalo, že banka touto dohodou dosáhla zisku ve výši 634 Kč. Po srovnání toho výsledků s výsledkem předchozího příkladu lze říci, že je pro banku výhodnější sjednat zajišťovací derivát než-li derivát k obchodování.

## 5 Závěr

Diplomová práce obsahuje problematiku týkající se derivátů v účetnictví komerčních bank. Stěžejním úkolem této práce je ukázat na konkrétních příkladech účetní zachycení dvou významných derivátů, které patří do skupiny nejpoužívanějších finančních nástrojů bank. Tento hlavní cíl práce by nebylo možné uskutečnit bez předchozího vysvětlení nejdůležitějších teoretických východisek derivátů.

Teoretická část diplomové práce se skládá nejen z obecného vymezení derivátů, ale i z nástinu účetního zachycení těchto finančních nástrojů. V textu se nalézají i zmínky o daňovém pohledu na deriváty. V teoretické části tak čtenář může nalézt odpovědi například na otázky typu co je to derivát, jak se člení, jaký je význam mezinárodních účetních standardů, jak se deriváty oceňují, na kterých účtech se vykazují, jak se postupuje z hlediska daní, pokud se z derivátových operací vykáže ztráta a mnohé další.

Po vymezení potřebné teorie, jsem se zaměřila na praktickou část diplomové práce, kterou jsem postavila na dvou příkladech. Konkrétně jde o příklady týkající se derivátu k obchodování a zajišťovacího derivátu. Oba příklady spojuje takřka společné zadání, ve kterém figuruje koupená dohoda o forwardové úrokové míře vyčíslená v českých korunách. Takto naformulované příklady pak umožnily ukázat, jaký rozdíl nastane pokud se místo zajišťovacího derivátu sjedná derivát k obchodování. Každý z příkladů obsahuje nejen účetní zachycení jednotlivých účetních případů na tzv. téčka, ale i propočet změn reálné hodnoty případně další potřebné výpočty. Pro lepší orientaci v časových údajích sjednané dohody jsem vyhotovila odpovídající časové schéma. Obecné schéma účtování naformulovaných účetních případů má sloužit ke snadnějšímu pochopení účetního zachycení jednotlivých operací.

Věřím, že takto sestavená diplomová práce může čtenáři pomoci k pochopení stanovené problematiky.

## Seznam použité literatury

### Odborná literatura

1. BALOUŠEK, R. a kol. *Podvojně účetnictví v bankách*. 2. přepracované a doplněné vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. 265 s. ISBN 978-80-7179-663-3.
2. JÍLEK, J.; SVOBODOVÁ, J. *Účetnictví bank a finančních institucí 2009*. 7. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2009. 584 s. ISBN 978-80-247-3048-6.
3. JÍLEK, J. *Finanční a komoditní deriváty*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2002. 624 s. ISBN 80-247-0342-4.
4. JÍLEK, J. *Finanční a komoditní deriváty v praxi*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2005. 632 s. ISBN 80-247-1099-4.
5. JÍLEK, J. *Finanční a komoditní deriváty v praxi*. 2. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2010. 630 s. ISBN 80-247-3696-9.
6. DVOŘÁKOVÁ, D. *Finanční účetnictví a výkaznictví podle mezinárodních standardů IFRS*. Druhé, doplněné a aktualizované vydání. Brno: Computer Press, 2008. 328 s. ISBN 978-80-251-1950-1.

### Internetové odkazy

1. STUPAVSKÝ, M. *Úvod do finančních a komoditních derivátů* [online]. 2007 [cit. 2010-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.finance.cz/zpravy/finance/129403-uvod-do-financnich-a-komoditnich-derivatu/>>.
2. SEKERKA, B. *Finanční deriváty a nutnost jejich studia* [online]. 2004 [cit. 2010-05-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.svses.cz/skola/akce/konf/ucto04/texty/sekerka.pdf>>.
3. STUPAVSKÝ, M. *Vítejte ve světě spekulantů* [online]. 2007 [cit. 2010-05-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.penize.cz/derivaty/19035-vitejte-ve-svete-spekulantu>>.
4. XTB TEAM. *Finanční a komoditní deriváty: Deriváty podle účelu sjednání* [online]. 2008 [cit. 2010-05-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.xtb.cz/showcontent/?cid=30064>>.
5. XTB TEAM. *Finanční a komoditní deriváty: Forwardy* [online]. 2009 [cit. 2010-05-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.xtb.cz/showcontent/?cid=30065>>.
6. XTB TEAM. *Futures* [online]. 2009 [cit. 2010-05-21]. Dostupný z WWW: <[http://www.xtb.cz/\\_footer\\_page\\_keywords\\_/futures/](http://www.xtb.cz/_footer_page_keywords_/futures/)>.



7. RUMML, M. *Měnový swap – nástroj k zajištění kurzového rizika* [online]. 2008 [cit. 2010-06-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.finance.cz/zpravy/finance/174408-menovy-swap-nastroj-k-zajisteni-kurzoveho-rizika/>>.

### **Zákony**

1. MARKOVÁ, H. *Daňové zákony 2010, úplná znění platná k 1. 1. 2010*. 18. vydání. Praha: GRADA Publishing, 2010. 280 s. ISBN 978-80-247-3206-0.
2. PEŠTUKA, J. *Zákon o účetnictví č. 563/1991 Sb.* 1. vydání. Praha: EUROUNION, 2009. 308 s. ISBN 978-80-7317-078-3.

## **Seznam zkratk a symbolů**

A – aktiva

JH – jmenovitá hodnota

P – pasiva

N – náklady

V – výnosy

odst. – odstavec

písm. – písmeno

§ - paragraf

## **Prohlášení o využití výsledků diplomové práce**

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB – TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne .....

.....  
Bc. Veronika Fižová

Adresa trvalého pobytu studenta:

Alej Míru 738, Jablunkov 739 91

## **Seznam příloh**

Příloha č.1 – Směrná účtová osnova pro banky